Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliserings-projekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

NYT FRA HISTORIEN

26. årgang, 4. hæfte Marts 1976

JYSK SELSKAB FOR HISTORIE

NYT FRA HISTORIEN

udkommer med et hæfte på 32 sider hvert kvartal (1. marts, 1. juni, 1. september og 1. december).

Årsabonnement koster 46,00 danske kroner (portofrit tilsendt) og kan tegnes hos Jysk Selskab for Historie, Vester Allé 12, 8000 Århus C. Medlemmer af Selskabet (kontingent 66 kr.) modtager foruden Nyt fra Historien også tidsskriftet Historie (ca. 300 sider).

Redaktion: overarkivar, dr. phil. VAGN DYBDAHL,
universitetslektor, cand. mag. NIKOLAJ PETERSEN,
rektor, mag. art. ERIK RESKE-NIELSEN,
professor, dr. phil. RUDI THOMSEN.

Bidrag til dette hæfte er yderligere leveret af universitetslektor, cand. mag. NIELS AMSTRUP (N.A.), universitetsadjunkt, cand. mag. ANDERS BØGH (A.B.), universitetslektor, cand. mag. ERIK CHRISTIANSEN (E.C.), universitetslektor, cand. mag. AKSEL DAMSGAARD-MADSEN (A.D.-M), universitetsadjunkt JEROME DAVIS, Ph. D. (J.D.), stud. mag. LARS DYBDAHL (L.D.), universitetslektor, cand. scient. pol. IB FAURBY (I.F.), arkivar, mag. art. HENRIK FODE (H.F.), stud. mag. TERKEL HANSEN (T.H.), cand. scient. pol. BETTINA HELTBERG (B.H.), arkivar, mag. art. CHR. R. JANSEN (C.R.J.), arkivar, cand. mag. ERIK KORR JOHANSEN (E.K.J.), universitetslektor, fil. dr. MICHAEL LINTON (M.L.), universitetslektor, cand. mag. NIELS LUND (N.L.), universitetsadjunkt JOHN MARTINUSSEN (J.M.), universitetsadjunkt, cand. scient. pol. VAGN DAHL PETERSEN (V.D.P.) og universitetslektor, dr. phil. ERIK ULSIG (E.U.).

Editorial office
Redaktionens adresse } Erhvervsarkivet, Vester Allé 12, Århus C, Danmark.

ALMINDELIG HISTORIE

JOAN COMAY: *Who's Who in Jewish History after the Period at the Old Testament.* (Weidenfeld and Nicolson, 1974). 448 s., 5,00 £.

I omkring 1.000 artikler biograferes jøder fra Hasmonæerne til i dag, uanset hvor de har levet og virket. Der medtages fortrinsvis jøder, der har haft betydning for jødernes herunder jødedommens historie, men også i stort tal jøder, der blot i det hele taget har ydet en fremragende indsats. Til dette kommer biografier af ikke-jøder, der har øvet indflydelse på jødernes eller Israels historie. Biografierne er velskrevne – ikke egentlig vurderende, dog heller ikke blot dataspækkede – men beklageligvis mangler de som hele bogen enhver form for litteraturhenvisninger. Der sluttes med en meget nyttig tematisk oversigt over artiklerne (teater, litteratur osv.), der muliggør at se, hvem der er med inden for de enkelte områder. Bogen er i øvrigt illustreret på fortræffelig måde. Udvalget vil altid i sådanne bøger kunne give anledning til debat; set fra et dansk synspunkt og ud fra, hvem der ellers medtages, virker det dog påfaldende, at Georg Brandes ikke er med, og at Marcus Melchior er der, men ikke David Simonsen, hvis internationale reputation og indflydelse dog rakte videre både som medlem af internationale lærde selskaber og som ledende kraft i europæiske hjælpeorganisationer.

Methodenprobleme der Geschichtswissenschaft. Historische Zeitschrift, Beiheft 3. (Oldenbourg, 1974). 148 s., 21 DM.

Det lille hæfte rummer fire afhandlinger: en om objektivitetsmulighederne i historieforskningen, en om Marx' basis-overbygning-teori, en om historisk adfærdsforskning og endelig en om historieforskning og EDB. De første tre afhandlinger bringer kun lidt nyt; nr. 2 og nr. 3 er endda bemærkelsesværdig unuancerede i deres kritik af marxistisk metode. Den sidste bringer en udmærket oversigt over resultater og muligheder.

Nationalmuseets Arbejdsmark 1975. (Nationalmuseet, 1975). 208 s., 98,50 kr.

Som vanligt er Nationalmuseets populærvidenskabelige årsskrift, der fortsat redigeres af museumsinspektør Henning Nielsen fra oplysningsafdelingen, et overflødighedshorn af spændende, rigtillustrerede arkæologiske og kulturhistoriske bidrag. Af årgangens i alt 17 artikler – hvortil kommer de obligate glimt fra arbejdsmarken – kan f. eks. nævnes Marie Louise Buhls og Søren Dietz' redegørelse for Danmarks begyndende deltagelse i UNESCO-projektet »Pour sauver Carthage«, Anne Kromanns gennemgang af Cæsars feltherreprægninger med deres meget talende typologi samt endelig en fascinerende buket på tre artikler (af Bente Rud, Ole Alkærsig og Grete Gunnar Nielsen) om en utraditionel redning af en kulturhistorisk perle, »spøgelsesslottet« Selsø i Hornsherred, som tidens tand var ved at gøre det af med. Og så vil mange, såvel store som små, givetvis glæde sig over spidsartiklen, »Danske cirkusplakater i Nationalmuseet«, af Ib Varnild – hvortil også bogens farverige omslag hører.

OLDTIDEN

JOSEPH VOGT: *Ancient Slavery and the Ideal of Man.* (Blackwell, 1974). 227 s., £

Tysk oldtidshistories grand old man, den nu 80-årige professor Joseph Vogt, har ikke mindst ydet en betydningsfuld indsats ved i Mainz-akademiets regi at få stablet en omfattende skriftserie på benene til belysning af det antikke slaveri. Selv begyndte Vogt i 1953 at behandle forskellige centrale sider af slaveriet i afhandlingsform, og i 1971 var han nået op på i alt 10 afhandlinger, der året efter blev genudsendt som 2. udgave af »Sklaverei und Humanität. Studien zur antiken Sklaverei und ihrer Erforschung«, hvis mindre omfattende 1. udgave havde set dagens lys i 1965. Denne 2. udgave er nu udkommet i engelsk oversættelse under ovenstående ikke særlig rammende titel; dermed får også mindre tysk-kyndige læsere mulighed for at stifte bekendtskab med Vogts bog, hvis bredtanlagte analyser af og betragtninger over slaveriets stilling inden for det antikke samfundsliv i høj grad ægger til debat.

ANTIKKEN

ARNALDO MOMIGLIANO: *Alien Wisdom.* The Limits of Hellenization. (Cambridge University Press, 1974). 174 s., 4.50 £.

Denne lille bog indeholder seks forelæsninger, som den bekendte oldtidshistoriker professor Momigliano fra Londons University College holdt i 1973 i Cambridge og derpå i 1974 ved Bryn Mawr. Emnet er særdeles spændende, nemlig forholdet i den hellenistiske periode mellem grækerne på den ene side og fire andre kulturfolk, romerne, kelterne, jøderne og perserne, på den anden, og dette emne behandles med megen esprit, under stadig henvisning til centrale steder i den antikke overlevering. Momigliano har – hvad læseren ikke vil beklage – bevaret forelæsningernes oprindelige oplagte form; men desværre har han ikke ofret tid og kræfter på at tilføje et noteapparat til glæde for den læser, der ønsker at trænge dybere ned i de behandlede problemer. Som surrogat efterfølges teksten af en udvalgt bibliografi til hvert enkelt kapitel.

G. J. F. KATER-SIBBES and M. J. VERMASEREN: *Apis. I.* The Monuments of the Hellenistic-Roman Period from Egypt. (Études préliminaires aux religions orientales dans l'empire Romain publiés par M. J. Vermaseren, vol. 48; Brill, 1975). 115 s. + 134 pl., 160 gld.

Études préliminaires skrider hastigt frem, og her er et bind, enhver må glæde sig over, som beskæftiger sig med det græsk-romerske Ægypten i almindelighed eller med Apiskulten i særdeleshed, hvis man vel at mærke erindrer sig undertitlen.

Den indledende 50 sider lange bibliografi og forkortelsesliste vil være et særdeles nyttigt arbejdsredskab også for mere generelle studier af Ægypten i denne periode. De efterfølgende 65 sider rummer beskrivelse (incl. proveniens og litteraturhenvisninger) af de usædvanligt vellykkede 134 sort/hvide plancher samt beskrivelse og tegninger af Serapæet i Memphis.

I forordet loves der to fremtidige bind: ét, der skal behandle tekster og indskrifter, samt ét, der skal give en oversigt over Apis-kulten. Først efter publiceringen heraf vil værket kunne vurderes i sin helhed; men begyndelsen lover godt. *E.C.*

HELLAS

B. C. DIETRICH: *The Origins of Greek Religion.* (de Gruyter, 1974). 345 s., 128 DM.

Græske religionshistorier er gerne koncentreret om det fascinerende, klare troskompleks, den klassiske tidsalder fremviser. I modsætning hertil sætter professor Dietrich fra Grahamstown sig for at udrede, hvorledes grækerne som frugt af en årtusindlang udvikling nåede frem til dette stade. Han bygger na-

turligt nok på de fossiler, som i overensstemmelse med troslivets konservative tilsnit findes i stor mængde i den klassiske græske religion, og til interpretation heraf undersøger han et væld af belysende kildestof fra Orienten, arkæologisk materiale fra såvel bronzealder som jernalder, Linear B-tavlernes vidnesbyrd m.m., og på dette grundlag følger han den græske religions udvikling over fire lange perioder: yngre stenalder, det minoiske kulturkompleks, den mykenske tidsalder og endelig den efterfølgende »dark age«, hvor han går dybt ind på problemet om kontinuiteten fra den mykenske kultur. Som følge af kildematerialets art er der ikke tale om en perlesnor af definitive løsninger af de mange store problemer. Men der er med stor energi og lærdom gjort et indhug i disse, og Dietrichs syntese vil langt fremover blive et værk med rige impulser for enhver, der beskæftiger sig med den græske religions historie.

WILFRID GAWANTKA: *Isopolitie.* Ein Beitrag zur Geschichte der zwischenstaatlichen Beziehungen in der griechischen Antike. (Vestigia 22; C. H. Beck, 1975). 234 s., 52 DM.

I den 300-årige periode fra 400 til 100 f.v.t. var et udbredt instrument for en statsretslig sammenknytning af græske stater den såkaldte isopoliti, ved hvilken en stat gav en andens borgere borgerret på lige fod med sine egne borgere, dog i praksis således, at denne tilstående borgerret alene kunne nydes ved en overflytning. I den foreliggende bog, der er en omarbejdet dissertation fra Frankfurt, har Gawantka på grundlag af den spredte og langtfra lettilgængelige overlevering – i første række af epigrafisk art – underkastet isopoliti-institutionen en dybtgående systematisk undersøgelse, idet han koncentrerer sig om at fastslå, hvori den faktisk bestod, og hvilke funktioner den havde inden for græsk »udenrigspolitik«. Undersøgelsen er koncentreret om institutionens nævnte klassiske periode; men i et afsluttende kapitel gøres der rede for dens udvikling i det 6. og 5. årh. f.v.t., hvor specielt Athens anvendelse af den under den peloponnesiske krig er af interesse. I appendices opføres samtlige kendte eksempler på isopoliti med omhyggelige kildeangivelser.

A. J. PODLECKI: *The Life of Themistocles.* A Critical Survey of the Literary and Archaeological Evidence. (McGill-Queen's University Press, 1975). 250 s. + 6 pl., 18 $.

Denne bog af professor Podlecki fra Pennsylvania State University falder i to ulige store dele. Første del fylder kun 44 sider og tjener fortrinsvis som baggrundsmusik ved til glæde for ikke-specialisten at give en oversigt over Themistokles' livsforløb på grundlag af det foreliggende kildemateriale og den moderne detailforskning. Det er, som også undertitlen klart viser, den langt mere omfattende anden del, der er hovedsagen for forf. I denne udfylder han en lakune i forskningen ved at foretage en systematisk kritisk analyse af den samlede overlevering om den store athenske statsmand, dels de litterære kilder, som behandles i kronologisk følge fra Themistokles' samtid til romersk kejsertid, dels det vigtige epigrafiske dokument Troizen-dekretet, dels mønterne fra Magnesia, dels Themistokles' byggevirksomhed (bl. a. de athenske mure) og dels endelig de talrige foreliggende ostraka med Themistokles' navn. Samtlige disse kildegrupper behandles med en vel afbalanceret, sober kritik; særlig stimulerende virker den fyldige behandling af Troizen-dekretet, hvor Podlecki med stor lærdom gør op med uberettigede argumenter mod autenticiteten.

NIKOS TH. NIKOLITSIS: *The Battle of the Granicus.* (Skrifter utgivna av Svenska Institutet i Athen 4°, XXI; Paul Åströms Förlag, Lund, 1974). 80 s.

Til de senere års ret omfattende Alexanderforskning hører også ovenstående studie over, hvad der egentlig foregik i det første af de tre afgørende sammenstød mellem Alexanders hær og perserrigets krigsmagt, nemlig slaget ved Granikos-floden i Lilleasien 334 f. Kr. På en række mere eller mindre omstridte punk-

ter sammenligner og vurderer forfatteren de bevarede antikke kildesteder og anfører dernæst den hidtidige forsknings synspunkter og sine egne resultater. Der er i udpræget grad tale om en special- og detailstudie (kildestederne er ikke oversat!), som dog utvivlsomt har sin interesse, både til illustration af Alexander-togets vilkår og som brik i et større hele. Det samme bliver formentlig tilfældet med den behandling af slaget ved Issos 333, der ifølge den omfattende litteraturliste er på vej fra samme forfatters hånd.

A.D-M.

ROM

JOHN PINSENT: *Military Tribunes and Plebeian Consuls:* The Fasti from 444 V to 342 V. (Historia Einzelschriften 24; Franz Steiner, 1975). 83 s., 20 DM.

Dette er et nyt skud på Fasti-forskningens frodige stamme og som hele træet i udpræget grad beregnet for specialisten. Dr. Pinsent fra Liverpools universitet undersøger med stor lærdom overleveringen om forekomsten af de forskellige embedstyper, konsulat, diktatur og konsultribunat, i perioden fra 444 til 342 og når til et meget positivt resultat for Fasti; således fastslås det f. eks., at den varronske kronologi er korrekt helt tilbage til 366. M.h.t. konsulartribunerne mener forf., at de er identiske med tribuni militares, som hver kommanderede 1000 mand i legionen. Hans forsøg på at underbygge dette ved at sammenholde konsulartribunernes antal og legionens størrelse i den behandlede periode virker dog ikke særlig overbevisende.

K. D. WHITE: *Farm Equipment of the Roman World.* (Cambridge University Press, 1975). 258 s. + 16 pl., 12.50 £.

I 1967 udsendte White, reader in classics ved Readings universitet og førsterangs ekspert vedrørende romersk landbrug, værket »Agricultural Implements of the Roman World«, hvori han minutiøst gennemgik de redskaber, der blev benyttet i den romerske agerdyrkning. I fortsættelse heraf har han nu udsendt den foreliggende bog, hvori der på tilsvarende grundig måde gøres rede for alt øvrigt udstyr i en romersk landhusholdning til behandling, transport og opbevaring af det indhøstede. De behandlede genstande er arrangeret i velvalgte saggrupper, fortrinsvis efter materialets art, og hver af dem fremlægges efter samme skema: først gengives de kendte testimonia i den antikke litteratur (i oversættelse), og derpå følger en diskussion af genstandens udseende og brug, hvortil endelig kommer en opregning af kendte antikke afbildninger og evt. bevarede eksemplarer. Til anskueliggørelse leveres en tegning af hver genstand i marginen, og yderligere indeholder bogens plancheafsnit en fyldig billedlig dokumentation.

HUBERT ZEHNACKER: *Moneta.* Recherches sur l'organisation et l'art des émissions monétaires de la République romaine (289–31 av. J. C.). I-II. (Bibliothèque des Écoles Françaises d'Athènes et de Rome 222; École Française de Rome, 1973). 1215 s. + XXV pl.

Det er et imponerende arbejde, der ligger bag denne digre disputats af professoren i oldtidshistorie ved Strasbourgs universitet. Zehnacker har taget hele det væld af møntemissioner, der har set dagens lys i den romerske republik op til en indgående analyse. Ligesom Rudi Thomsen lader han det romerske møntvæsen begynde i 289 f.v.t., og også i øvrigt følger han i det store og hele dennes kronologi. Men til gengæld for, at den kronologiske ramme således betragtes som sikret, kaster forf. sig med stor energi over at klarlægge mønsteret for de romerske udmøntninger, og såvel vedrørende møntadministrationen som m.h.t. mønternes metrologi og typologi når han vigtige resultater. Det samme gælder hans minutiøse udredninger om de enkelte møntserier; men her må dog forskelligt nu modificeres ud fra Crawfords store katalogværk, der blev omtalt i sidste hæfte af dette tidsskrift. Dette til trods er Zehnackers disputats et centralt værk, ingen kommer

uden om, der beskæftiger sig med romersk republikansk mønthistorie.

JÜRGEN VON UNGERN-STERNBERG: *Capua im Zweiten Punischen Krieg.* Untersuchungen zur römischen Annalistik. (Vestigia 23; C. H. Beck, 1975). 136 s., 40 DM.

I denne bog, med hvilken forf. i 1974 habiliterede sig ved Erlangen-Nürnberg-universitetet, er Livius' beretning om Capuas skæbne i 2. puniske krig – først og fremmest frafaldet fra Rom i 216 og straffedommen i 211 – anbragt under lup. Gennem en indtrængende kildekritisk analyse klarlægger Ungern-Sternberg traditionsudviklingen inden for den annalistiske strøm, der mundede ud i Livius, og de ledsagende tendensfænomener, hvis metoder hos såvel Livius som forgængerne – bl. a. tidsforskydninger – afsløres. Hermed har han ikke alene ydet et vigtigt bidrag til belysning af arbejdsmåden inden for den senrepublikanske historieskrivning; men han har også været i stand til at korrigere det traditionelle historiebillede af 2. puniske krig på ikke uvæsentlige punkter. Alt i alt en specialundersøgelse præget af stor skarpsindighed.

H. A. GÄRTNER: *Beobachtungen zu Bauelementen in der antiken Historiographie, besonders bei Livius und Caesar.* (Historia Einzelschriften 25; Franz Steiner, 1975). 182 s., 38 DM.

Talen som stilistisk element er et velkendt undersøgelsesemne. I nærværende skrift vil forf. undersøge »enkeltepisoder« og »refleksioner« som tilsvarende elementer samt påvise deres værdi for forståelsen af de antikke historieskrivere. Hovedvægten lægges på Livius om 2. puniske krig med tilbageblik på Polyb og Thukydid samt på Cæsar med fremblik på Tacitus. Der lægges megen hermeneutik for dagen, men ikke særlig overbevisende. En artikel i Historia om emnet ville muligvis have været interessant, bl. a. fordi forf. ville være blevet tvunget til at præcisere. Et »Einzelschrift« er næppe forlagets møje, endsige andres pengepung værd. *E.C.*

BENGT E. THOMASSON: *Senatores procvratoresqve romani nonnvlli qvorvm cvrsvs honorvm mvnervmve post volvmina prosopographiae imperii romani edita avt innotvervnt avt melivs noti svnt qvomodo rei publicae operam dederint breviter illvstravit Benedictvs Thomae p.p. (Latercvli praesidvm).* (Bokförlaget Radius, Göteborg, 1975). 100 s., 25 sv. kr.

Prosopografier er nyttige, men har den skavank at blive ufuldstændige med tiden, som nyt materiale er dukket op, der enten bringer nye navne eller flere oplysninger om allerede kendte navne.

Docent Bengt E. Thomassons lille skrift er ment som et midlertidigt supplement til Groag og Steins »Prosopographia Imperii Romani« og vil være uomgængeligt for den, der benytter dette værk til prosopografiske studier.

Det er beundringsværdigt, at nogen påtager sig det store arbejde at indsamle og udgive alle disse enkeltoplysninger, og det er nyttigt for oldtidsforskningen, at det sker. *E.C.*

GREGOR MAURACH (ed.): *Seneca als Philosoph.* (Wege der Forschung CCCCXIV; Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt, 1975). 377 s., 63 DM.

Det er hyppigt et problem ved orientering eller fordybelse i forskningsdebatten om et enkelt emne, at den i så høj grad finder sted i de forskelligste (og ofte meget obskure) tidsskrifter. Så meget mere prisværdig er Wissenschaftliche Buchgesellschafts serie »Wege der Forschung«. At engelske og franske bidrag heri er oversat til tysk, må man leve med.

Værdien af de enkelte bind afhænger dog selvsagt af udgiverens valg. Og på sin vis skuffer nærværende bind ikke forventningerne: kronologisk strækker udvalget sig fra Friedländers artikel i Historische Zeitschrift årgang 1900 til et originalbidrag af Maurach selv fra 1972. Udgiveren har ydermere forsynet udvalget med en indledning om Senecas liv, værker og eftervirkning, en littera-

turliste samt en fortegnelse over bidragydernes vigtigste data. Det er imidlertid en stor mangel, at der ikke er bragt bidrag om Senecas politiske teorier, og at denne del af hans filosofi i det hele taget kun er lidet omtalt i foreliggende bind. For Seneca som for antikkens øvrige filosoffer var filosofien en helhed. *E.C.*

GÜNTER GRIMM: *Die römischen Mumienmasken aus Ägypten.* (Deutsches Archäologisches Institut; Franz Steiner, 1974). 199 s. + 146 pl., 150 DM.

Fra den romerske kejsertids Ægypten foreligger der flere portrætter (malede og i rundplastik) end fra nogen anden provins bortset fra Italien, og herudover er der som noget specielt for Ægypten kendt ca. 1200 mumiemasker. Disse har ikke tidligere tiltrukket forskningen i særlig høj grad; men nu er de blevet underkastet en samlet undersøgelse i det foreliggende værk, der er en udvidet dissertation fra Frankfurt. Forf. har med stor flid indsamlet alt tilgængeligt materiale fra de enkelte områder af Ægypten, og på grundlag heraf leverer han en særdeles grundig analyse af mumiemaskernes opståen, udviklingsfaser og datering. Yderligere sammenholder Grimm på tilbørlig vis mumiemaskerne med de kendte ægyptiske portrætter, og derigennem lykkes det ham i rigt mål at kaste nyt lys over Ægyptens kunsthistoriske udvikling lige fra ptolemæertiden til senantikken. Bogens teknisk fremragende billedskat er simpelt hen overvældende.

MIDDELALDEREN

HEINRICH FICHTENAU: *Beiträge zu Mediävistik.* Ausgewählte Aufsätze. I. Allgemeine Geschichte. (Anton Hiersemann, 1975). 309 s., 96 DM.

Den fremragende middelalderspecialist professor Heinrich Fichtenau, Wien, vel herhjemme mest kendt for sin afhandling om Karl den Store, udgiver her en række af sine mindre arbejder, som tidligere er udkommet i bogform eller i fest- og tidsskrifter. Det er en udmærket idé, da vi her møder nogle meget betydningsfulde bidrag til den europæiske middelalderforskning af i dag. Fichtenau har som sædvanligt et åbent blik for de traditioner fra oldtiden, som prægede kulturlivet i Europa før den egentlige renæssance. Og han lader altid kildematerialet selv komme i første række, så vi får en meget fin samling tekstanalyser. Hans første artikel gælder de middelalderlige kronikørers behandling af Roms historie; den anden udgør en veldokumenteret studie over middelalderens opfattelse af askese; den tredje beskæftiger sig med relikvievæsenet i den tidlige middelalder. Stor metodisk interesse har videre hans analyse af sproget i højmiddelalderens diplomer, hvori han på ny tager fat på den gamle problemstilling, om den sproglige udformning af akterne er betinget af, at de skulle oplæses rytmisk i en reciterende stil som de kirkelige messer. At rytmen i sproget har betydet meget, ved vi fra f. eks. Saxo; her får vi nye inciterende synspunkter på diplomernes sproglige udformning. Grundige dokumentstudier ligger også til grund for en lille spændende artikel med titlen »Akkon, Zypern und das Lösegeld für Richard Löwenherz«.

M.L.

OTTO WERMELINGER: *Rom und Pelagius.* Die theologische Position der Römischen Bischöfe im Pelagianischen in den Jahren 411–432. (Päpste und Papsttum. Band 7; Anton Hiersemann, 1975). 340 s., 140 DM.

Nordafrika var i begyndelsen af det 5. århundrede tumleplads for mange teologiske retningslinier og stridigheder. Her virkede Augustin, og her fik donatismen stor udbredelse. I den foreliggende afhandling analyserer forfatteren, den schweiziske kirkehistori-

ker og patrolog dr. Otto Wermelinger, forholdet mellem de romerske biskopper, især Zosimus, og den afrikanske kirke, hvor pelagianismen fik en vis udbredelse. Pelagianismen stod i skarp modsætning til Augustins lære. Den er opkaldt efter den engelske munk Pelagius (d. ca. 418), som opholdt sig i Rom, Kartago og Palæstina. Pelagius fornægter arvesynden og hævder ubetinget menneskets frie vilje. Synd er aldrig natur, kun vane fremkaldt af slet eksempel; den findes kun hos voksne, og barnedåb er derfor overflødig.

Dr. Wermelinger har gjort grundige kildekritiske studier, og hans fremgangsmåde præges af forsigtighed og skarpsindighed. På udmærket måde kan han derfor tegne et detaljeret billede af de forskellige faser i de kirkelige stridigheder og skildre hovedaktørernes indsats samt afgrænse og definere mange af grundbegreberne og klarlægge teologernes brug af termer og argumenter. Bogen vil blive grundlæggende for fremtidens forskning i emnet, ikke mindst takket være forfatterens kildekritiske analyser. Synd bare, at prisen på bøgerne i denne fremragende serie nu er kommet op på så svimlende højder.

M.L.

LUCIEN MUSSET: *The Germanic Invasions.* The Making of Europe A. D. 400–600. (Paul Elek, 1975). 287 s., 7.95 £.

Da Lucien Mussets bog Les Invasions: Les Vagues Germaniques kom i 1965, vakte den almindelig begejstring hos forskerne, idet den på en udmærket måde opsummerede den moderne forsknings resultater vedrørende folkevandringerne og deres konsekvenser, og den fik også en meget positiv omtale i dette tidsskrift (NFH XVII s. 39 f.). Bogen er inddelt i tre afsnit. I »The Facts« redegør forfatteren for de enkelte germanske stammers politiske og økonomiske historie, og her hæfter man sig især ved hans udmærkede filologiske kommentarer til kildematerialet. Herefter følger det mest spændende afsnit, »Unsolved Problems and Subjects for Further Research«, hvori forfatteren lægger op til nye undersøgelser både af traditionelle emner og af uopdyrkede forskningsfelter såsom analyser af barbarernes kunst og kultur, deres bidrag til den tekniske udvikling og det intellektuelle liv samt deres statssystem og jurisdiktion. Lige så tør og kedelig som den første del er, lige så spændende og letlæst er den anden. Den sidste del indeholder en udmærket bibliografi, som den engelske udgiver har kompletteret. Dog mangler bogen en nærmere analyse af de vigtige arkæologiske fund, og man bliver forbavset over, at forfatteren næsten helt undlader at behandle det numismatiske materiale; således forbigår han både Sture Bolins centrale studier over germanerne og den fremragende italienske forsker E. Bernareggis epokegørende analyser af longobardernes møntsystem og statsopbygning.

M.L.

URSULA PENNDORF: *Das Problem der »Reicheinheitsidee« nach der Teilung von Verdun (843).* (Münchener Beiträge zur Mediävistik und Renaissance-Forschung, 20; Arbeo-Gesellschaft, 1974). 204 s., 30 DM.

Da Ludvig den Fromme i 817 delte Frankerriget mellem sine sønner, tog han den ældste Lothar til medkejser og efterfølger, og i ordinatio imperii betonedes rigsenheden, unitas imperii. Virkeligheden blev imidlertid allerede, mens Ludvig levede, præget af politisk uro, herunder af sønnernes oprør i 833. Ved forliget i Verdun 843 blev kejser Lothar af sine brødre tvunget til den rigsdeling, som førte til den endelige adskillelse af Frankrig og Tyskland. Også denne gang fastholdtes dog i princippet ideen om rigets enhed.

Mens rigsenhedstanken før 843 for længst er monografisk behandlet, har man hidtil savnet en samlet undersøgelse af den senkarolingiske periode; men det har været en udbredt opfattelse i forskningen, at ideen overlevede virkeligheden. I sin dissertation ved universitetet i Tübingen har Ursula Penndorf sat sig for at undersøge, hvor længe og hvordan, ved en systematisk gennemgang af alle relevante kilder. Kun på den måde kan, som hun fremhæver, de positive vidnesbyrd om rigsen-

hedsideens overleven vejes. Og kun på den måde er man i stand til at skelne nuancerne i opfattelsen af og brugen af ideen i senkarolingisk tid. Kejser Lothar fastholdt til sin død 855 enhedsideen, hans brødre Ludvig den Tyske og Karl den Skaldede for så vidt også. Men senere oplivedes ideen kun, når fyrsterne fandt det politisk belejligt. I de fleste litteraturværker, vestfrankisk herskerdigtning, østfrankisk hagiografi, var der ringe resonnans for rigsenheden efter 843, og for den store kirkefyrste Hinkmar af Reims blev enhedsideen efterhånden en idealforestilling knyttet til fortiden. Forfatteren har ydet et omhyggeligt arbejde, som nuancerer vor forståelse af senkarolingertidens selvforståelse.

E.U.

EILEEN POWER: *Medieval Women.* (Cambridge University Press, 1975). 112 s., 1.90 £.

Afdøde professor Eileen Power puslede i hele sit forskerliv med kvindernes historie i middelalderen, men fik aldrig færdiggjort det store værk, hun havde planlagt. Imidlertid udkrystalliserede hendes studier sig nu og da i mere populære forelæsninger om emnet, og disse er nu blevet samlet og udgivet af hendes nære ven professor M. M. Postan.

Bogen rummer kapitler om den middelalderlige kvindeopfattelse, kvindernes dagligliv i over- og underklasse, kvindernes uddannelse og nonneklostrene. Eileen Power er selvfølgelig kritisk over for visse af middelalderens ideer om kvinden og da især over for kirkens opfattelse af kvinden som al synds udspring. Hun gennemskuer dog næppe, at den anden og modsatte teologiske opfattelse af kvinden som det ophøjede, rene væsen, inspireret af dyrkelsen af Jomfru Maria, og den høviske poesis kvindedyrkelse også er udtryk for en kvindeundertrykkelse, dog af en mere raffineret karakter. Imidlertid mener forfatterinden, at kvinde og mand har været væsentlig mere ligeberettigede i det praktiske dagligliv end i ideernes verden som følge af, at kvindernes bistand har været uundværlig i alle sociale lag for at klare dagen og vejen. Det fremgår dog af hendes beskrivelser af forskellige kvinders dagligdag, at denne deltagelse i det økonomiske liv i de lavere klasser har ført til dobbeltarbejde for kvinderne, dels i hjemmet og dels på arbejdsmarkedet, og at kvindernes ligeberettigelse inden for overklassen har været undtagelsen fremfor regelen. Den indtrådte, når manden var bortrejst, eller når han døde; men til daglig var der næppe tvivl om, hvem der havde magten.

Den moderne kvindevægelse har medført en stærkt forøget interesse for kvindernes historie. Denne interesse vil dog næppe føle sig tilfredsstillet af denne bog, om end de rent faktiske oplysninger, den bringer, nok ville kunne bruges i en anden ramme end den her fremlagte.

A.B.

ARTHUR STEPHEN MCGRADE: *The Political Thought of William Ockham.* Personal and Institutional Principles. (Cambridge Studies in Medieval Life & Thought III:7; Cambridge University Press, 1974). 269 s., 6.20 £.

Den engelske franciskanermunk William of Ockham (ca. 1285–1349) var en af senmiddelalderens mest betydende filosoffer og statsteoretikere. Han drog et skarpt skel mellem tro og viden og udviklede nominalismen. Hans tænkning kom til at få afgørende indflydels på reformationen, ja, hele den moderne videnskab. Da han blev indkaldt til paven i Avignon i 1324 for at forsvare sig mod anklager for kætteri, blev han overbevist om, at paven selv var en kætter, hvorefter han beskyttet af kejseren opholdt sig i München resten af sit liv. Forfatteren har prøvet at klarlægge Ockhams virke som politisk tænker, en meget vanskelig opgave, da Ockham på mange punkter er dunkel og gådefuld samt tit fortaber sig i lange, subtile udlægninger om bagateller; ja, man har i moderne forskning sågar benægtet, at han overhovedet er at betragte som en politisk tænker. McGrade prøver aldrig på at forenkle eller vige uden om problemerne. Til trods for bogens ringe omfang er det lykkedes ham på en udmærket måde at placere

Ockhams skrifter og belyse hans betydning i samtiden. Han inddrager hele den omfangsrige moderne Ockham-forskning i sine studier og når at tage stilling til en række detailproblemer. Resultatet er en afhandling af meget høj videnskabelig karat.

M.L.

HARRY W. HAZARD: (ed.): *A History of the Crusades*. III. The Fourteenth and Fifteenth Centuries. (University of Wisconsin Press, 1975). 813 s., 25 $.

Dette er tredje del af Wisconsin-universitetets stort anlagte publikation i seks bind af artikler og specialundersøgelser om korstogene under ledelse af professor Kenneth M. Setton, Princeton. Forfatterne er en række kendte specialister fra amerikanske og i nogle tilfælde europæiske universiteter, som hver har behandlet store afsnit af udviklingen. I dette bind har man koncentreret sig om begivenhedsforløbet i Middelhavsområdet efter det latinske kejserdømmes fald i 1261. Efter en oversigt over korstogene i det 14. årh. af Aziz S. Atiya gennemgår Deno Geanakoplos Byzans og korstogene 1261–1453 i to udmærkede kapitler, hvorefter Peter Topping tager sig af Morea (Peloponnesos), hvor frankiske stormænd beherskede slottene som redskab for kejseren, paven eller Venezia. Selv har K. M. Setton ansvaret for en sober og velskrevet oversigt over den katalanske og florentinske infiltration i Grækenland. Anthony Luttrell og Ettore Rossi behandler korsridderne på Rhodos, Sir Harry Luke kongedømmet Cypern til 1489, og kampen mod muslimerne på den iberiske halvø 1095–1492 skildres af C. J. Bishko. Udgiveren, prof. Hazard, skriver om Mohammeds efterfølgere i Nordafrika og har indkaldt Mustaf M. Ziada fra Cairo til at give et billede af mamelukkerne i Ægypten.

Også korstogene i Nordeuropå er blevet inddraget for at få et komplet billede af korstogsbevægelsen. Her behandler Denis Sinor mongolstormen; Edgar Johnsson beskriver Den tyske Orden og Frederik G. Heymann kampen mod hussitterne. Til sidst opsummerer Aziz S. Atiya det hele i »The Aftermath of the Crusades«. De kommende tre bind vil behandle kunst og kultur i korstogstiden.

Hele værket præges af stringent og sober videnskab; forfatterne har hver for sig gennemgået både oversigtsværker og speciallitteratur kompletteret med kildestudier. Forskningen kommer i fremtiden ikke uden om dette storartede værk. *M.L.*

ENGLAND

EDGAR B. GRAVES (ed.): *A Bibliography of English History to 1485*. Based on: Ch. Gross: The Sources and Literature of English History from the earliest Times to about 1485. (Clarendon, Oxford University Press, 1975). XXIV + 1103 s., 20 £.

Den retrospektive bibliografi over engelsk historie bliver løbende ajourført. I 1959 udkom 2. udgave af Conyers Reads Bibliography of British History: Tudor Period 1485–1603 fra 1933, og i 1970 udgav Mary Frear Keeler 2. udgave af Godfrey Davies: Stuart Period 1603–1714 fra 1928. Mest påtrængende har dog i adskillige år været en afløser til Charles Gross' for sin tid banebrydende bibliografi over det ældste tidsafsnit, som udkom i 2. udgave i 1915. Allerede i 1935 overvejedes en 3. udgave, og i 1956 overtog Graves ledelsen af udgivelsen. Bibliografien medtager litteratur udkommet frem til 1/1 1970 for perioden før 1066 og til 1/1 1971 for perioden 1066–1485.

Gross' indledning er i det store og hele søgt opretholdt: Part 1 fortegner bibliografier, tidsskrifter, selskabsskrifter og hjælpevidenskaber, part 2: arkivregistraturer, bibliotekskataloger, kildesamlinger og almene fremstillinger. Her har lokalhistorien fået en selvstændig placering (kapitel VII). Part 3 og 4 omfatter præhistorie og den angelsaksiske periode frem til 1066. Langt den største del af bogen beskæftiger sig naturligvis med normannerperioden, 1066–1485 (part 5: s. 386–933). Forskningens nye baner har her nødvendiggjort de væsentligste forandringer i Gross' oprindelige stofinddeling. Nye kapit-

ler har måttet tilføjes om »Land Tenure and Estates«, »Agrarian Society«, »Urban Society«, »The Church«, »Intellectual Interests«.

Navnlig for normannerperioden er litteratur om irsk og walisisk historie kun registreret, når den direkte berører engelsk historie. Skotsk historie er helt udeladt; dog er bibliografiske hjælpemidler til skotsk historie registreret. Et index på 170 sider af vanlig fornem angelsaksisk kvalitet afslutter den længe ventede bibliografi. *P.E.*

Anglo-Saxon England. 4. Edited by PETER CLEMOES. (Cambridge University Press, 1975). 262 s., 8.50 £.

Hermed foreligger fjerde årgang af denne årbog for studier i det angelsaksiske Englands historie og kultur. Dens indhold er i højere grad litterært domineret, end tilfældet hidtil har været; men dette bind rummer dog af speciel interesse for historikere en værdifuld oversigt af Gillian Fellows Jensen over de sidste tyve års debat om vikingerne i England. Den årlige bibliografi er fremdeles overordentlig nyttig. *N.L.*

ANNE BOYD: *The Monks of Durham.* (Cambridge introduction to the History of mankind; Cambridge University Press, 1975). 48 s., 0.85 £.

Det lille hefte udgør et bind i Cambridges emnehefter til skolebrug for 10–16-årige. Materialet er i vid udstrækning taget fra Dobsons bog »Durham Priory, 1400–1450« (se NFH XXV s. 72); men der er fundet et rigt illustrationsmateriale frem, suppleret med udmærkede kort tegnet til bogen og moderne tegninger, der er så gode, som man kan forlange af sådanne. Anne Boyd fortæller os, hvor munkene kom fra, hvordan de uddannedes, om deres daglige tilværelse, deres læsning og gudstjeneste, om klostrets økonomi og organisation, om klosterordenen o. s. v. Altsammen nødvendigvis meget kortfattet, men præcist og konkret. Også voksne læsere vil kunne have megen fornøjelse af at læse og benytte heftet. *E.U.*

R. H. HELMHOLZ: *Marriage Litigation in Medieval England.* (Cambridge Studies in English Legal History; Cambridge University Press, 1974). 246 s., 8.50 £.

Forfatteren er associate professor ved Washington University, St. Louis, og det foreliggende arbejde er blevet til som hans Ph. D. dissertation. Det tager på grundlag af et senmiddelalderligt materiale et relativt udyrket område op, nemlig de kirkelige domstoles behandling af ægteskabssager, og man får på flere punkter sine vaneforestillinger revideret. For det første viser forfatteren, at kirkens kontrol over ægteskabet som institution var langt mindre selvfølgelig end almindeligt antaget; den var næppe gennemført ved middelalderens udgang. Ægteskabet blev længe som i romersk ret ved med at betragtes som et privat anliggende, som var afgjort, før kirken kom ind i billedet. Den almindelige antagelse, at de gejstlige domstole mest beskæftigede sig med skilsmissesager og mod passende vederlag var flinke til at finde udveje, er heller ikke rigtig: langt hovedparten af sagerne gik ud på at fastslå et ægteskabs bestående. Bogen begynder med en udmærket redegørelse for kildematerialet, og undersøgelsen er meget instruktivt og overskueligt fremlagt. En meget dygtig bog. *N.L.*

TYSKLAND

ELISABETH SCHNITZLER: *Die Gründung der Universität Rostock 1419.* Herausgegeben von Roderich Schmidt. (Böhlau Verlag, Köln/Wien, 1974). XVI + 105 s. + 4 pl., 28 DM.

I denne bog genoptrykkes fire afhandlinger, der oprindelig fremkom 1954–58 i Wissenschaftliche Zeitschrift der Universität Rostock og dér førte en ret upåagtet tilværelse. De er bedre værd, idet de er grundige undersøgelser, som på flere punkter bringer væsentligt nyt. Emnerne er grundlæggelsen, indvielsen, stiftelsesbullen og rektorkæden. En indledning ved udgiveren placerer Rostocks universitet alment i den europæiske, men dog for-

trinsvis tyske, universitetshistorie.

N.L.

ROLF SPRANDEL: *Das mittelalterliche Zahlungssystem.* Nach Hansich-Nordischen Quellen des 13.–15. Jahrhunderts. (Monographien des Mittelalters. Band 10; Anton Hiersemann, 1975). 226 s., 98 DM.

Publikationen af denne bog vil glæde alle, som beskæftiger sig med Nordeuropas økonomiske og politiske historie i senmiddelalderen. Længe har man savnet en samlet oversigt over de middelalderlige mønters proveniens og værdi for hele det store område, som beherskedes af de hanseatiske købmænd. Senmiddelalderens pengevæsen var et stort virvar af forskellige mønter af skiftende værdi, som blev brugt side om side. Tit blev forskellige mønter benyttet ved én og samme transaktion, og i mange tilfælde er det meget vanskeligt at få et begreb om mønternes købekraft.

Forfatteren har systematisk indsamlet det enorme kildemateriale fra Tyskland, Norden og Balticum: byregnskaber, toldregnskaber, regnskabsbøger fra kirker og klostre, gældsbreve, møntprivilegier, møntunioner m. v. For Danmarks og Norges vedkommende har han haft stor glæde af Galsters, Mørkholms og Schives arbejder, for Sveriges vedkommende af Lindgrens numismatiske studier. Afhandlingen indeholder udmærkede analyser af pris- og lønberegninger, ædelmetalindholdet i mønterne, værdiprøvelse, alternative betalingsformer, pengetransporter, vekselpenge, betalingsterminer samt kredit- og långivning. Derefter behandler forfatteren brugen af mønter i det praktiske liv, og hvilken rolle pengetransaktioner spillede i datidens nordeuropæiske samfund. I et tredje afsnit beskæftiger Sprandel sig med pengetransaktionernes internationale betydning, herunder møntbalancen, behovet for betalingsmidler og mønternes vandringer i Nordeuropa samt problemer vedrørende inflationen, guldmønternes udbredelse og behovet for skillemønter samt andre fænomener med tilknytning til mønthistorien. To udmærkede tabeller over møntsteder og værdiberegning afslutter bogen, som også er forsynet med 4 instruktive kort over møntsteder og de forskellige mønttypers udbredelse i Nordeuropa.

M.L.

Hansische Studien. III. Bürgertum-Handelskapital-Städtebünde. (Abhandlungen zur Handels- und Sozialgeschichte. Herausgegeben von der Hansischen Arbeitsgemeinschaft der Historiker-Gesellschaft der Deutschen Demokratischen Republik. Band XV; Hermann Böhlaus Nachfolger, 1975). 282 s.

Denne artikelsamling er en fortsættelse af »Hansische Studien« (1961) og »Neue Hansische Studien« (1970) og indeholder en række små bidrag af ledende østtyske, polske, tjekkiske, baltiske og russiske specialister, udgivet af hanseudvalget med Greifwald-professorerne K. Fritze og J. Schildhauer i spidsen. Den sidstnævnte indleder med en redegørelse for arbejdet i 1971–74. Hvert år har man været samlet til mindre kongresser for at drøfte problemer med tilknytning til hanseforskningen, som nu også optager nye emner til behandling, fremfor alt inden for kunst- og kulturhistorie. Dette gælder især anden og tredje del af bogen, som behandler byforbund – både tyske og italienske i det 11. til 15. århundrede – og præsenterer korte bidrag til hansestædernes kultur-, kunst- og arkitekturhistorie med tanke på kommende forskning vedrørende de enkelte hansestæder. Den indledende del med titlen »Zum Handel und zu den historischen Wirkungen des Handelskapitals« indeholder korte artikler, hvori mere traditionelle emner inden for marxistisk forskning tages op til behandling, i en del tilfælde problemer helt op til det 17. århundrede.

M.L.

JOACHIM LEUSCHNER: *Deutsche Geschichte, 3.* Deutschland im späten Mittelalter. (Vandenhoeck & Ruprecht, 1975). 248 s., 14,80 DM.

Joachim Leuschner, der nu er professor i historie ved det tekniske universitet i Hannover, har en lang række skrifter i både middelalderhistorie og moderne historie bag sig.

Med den populært holdte serie »Deutsche Geschichte« på ti bind i lommebogsformat, hvis udgiver han er, vil han fremfor alt vække folks interesse for emnet. Han har selv forfattet det tredje bind i serien, og man kan godt sige, at han når sit mål med denne letlæste og velskrevne bog. Især begyndelsen af bogen er vellykket – til trods for det ringe omfang når forfatteren at behandle mange emner: gennemgangen af den politiske historie kompletteres med gode redegørelser for handel, landbrug, kvægavl, lønninger, priser og socialhistorie og med korte afsnit om boliger, klædedragt og møbler. Vi får også gode portrætskitser af f. eks. Innocens III og Dante, da forfatteren hele tiden fremholder det vigtige i at betragte udviklingen i Tyskland på europæisk baggrund. Bogen er dog lidt forkert disponeret. Til perioden 1300–1460 bruger forfatteren små 70 sider, og det gør, at han mod slutningen af bogen mere og mere går over til en tør og gold opremsning af de vigtigste facts inden for den politiske og kulturelle historie. En i alle henseender udmærket og fyldig bibliografi afslutter bogen. *M.L.*

BYZANS

AGATHIAS: *The Histories.* Translated with an introduction and short explanatory notes by Joseph D. Frendo. (Corpus Fontium Historiae Byzantinae Vol. II A Series Berolinensis; de Gruyter, 1975). 170 s., 78 DM.

Agathias, som blev født i Lilleasien o. 532 og døde et halvt århundrede senere, blev uddannet som retor og jurist og udøvede sidstnævnte erhverv i Konstantinopel. Han har efterladt sig forskellige litterære arbejder, deriblandt et uafsluttet historisk værk om perioden 552–59, som han begyndte efter Justinian I's død i 565. Af dette værk, der langtfra afslører sin forfatter som nogen fremragende historiker, men på den anden side med sin stoffylde indeholder mange værdifulde detaljer, leverede Rudolf Keydell i 1967 en fortræffelig kritisk udgave. På grundlag heraf har nu dr. Frendo fra Corks universitet udsendt den foreliggende klare oversættelse, som ud over en kort indledning om Agathias og hans værk er forsynet med nødtørftige kommentarer i fodnoter.

NYERE HISTORIE

EUROPA

RALPH DAVIS: *The Rise of the Atlantic Economies.* (Weidenfeld and Nicolson, 1973). XIV + 352 s.

Bogen er den første i en serie »World Economic History«, hvis formål er at bringe en række synteser over den økonomihistoriske udvikling på grundlag af forskningsområdets nyeste speciallitteratur, skrevet i et sprog, der gør dem tilgængelige for ikke-økonomihistorikere.

Ralph Davis, professor i økonomisk historie i Leicester, behandler her den økonomiske udvikling i Portugal, Spanien, Frankrig, Holland og England samt disse landes koloniområder i Amerika i perioden fra Columbus' opdagelse til den nordamerikanske uafhængighedserklæring 1776.

Som helhed er bogen meget vellykket. I overvejende deskriptive analyser af de enkelte landes og områders økonomiske udvikling trækkes ikke blot de rent økonomiske aspekter frem, men også demografiske, sociale og politiske faktorer af betydning for den økonomiske udviklings forløb. Ved siden heraf behandles i nogle kapitler systematisk forskellige økonomiske sektorers udvikling (kredit- og bankvæsen, ændringer i landbrugets dyrkningsmetoder, handelssystemet o. a.). Man får således et klart indtryk dels af sammenhængen i »den atlantiske økonomi«, dels

af de forskelle og ligheder, der bestod mellem disse landes økonomiske strukturer forud for den begyndende industrialiseringsproces.

Som følge af bogens formål og karakter er der kun få statistiske serier i teksten; der er intet notesystem, og kun i ringe omfang er forskningsdebatten omkring periodens mange omdiskuterede problemkomplekser eksplicit nævnt. Den, der vil bruge bogen som en introduktion til et nærmere studium af periodens økonomiske historie, kan dog på dette område hente megen hjælp i den ræsonnerende bibliografi, der afslutter værket.

E.K.J.

MOORHEAD WRIGHT (ed.): *Theory and Practice of the Balance of Power 1486–1914.* (J. M. Dent & Sons, 1975). 152 s., 3.25 £.

Begrebet magt har desværre altid aktuel interesse. Dette bind rummer udtalelser om dette begreb af europæiske statsmænd, historikere og kulturpersonligheder fra Lorenzo de Medici til Winston Churchill. Med andre ord magtproblemet fra den italienske renæssances småstater til de mere komplexe forhold i de uafhængige europæiske stater. Problemet er blot repræsentativiteten i det bragte. Man kan altid finde nogen, der har sagt noget markant om noget, som måske endog ikke er typisk for den pågældende almindelige holdning.

Bogen indledes med en introduktion af udgiveren og er desuden forsynet med en bibliografi for yderligere læsning. Endelig findes et interessant anonymt »magtbalancediagram« fra 1804. Heraf kan de enkelte europæiske magters indbyrdes styrke direkte aflæses: befolkningstal, landbrugsareal, soldatertal, flåde m. m.

H.F.

ENGLAND

CORRELLI BARNETT: *Marlborough.* (Eyre Methuen, 1974). 288 s., 5.50 £.

Forfatteren er en velanskreven engelsk militærhistoriker, der bygger sin fremstilling på den kendte litteratur suppleret med enkelte arkivstudier. Bogen sigter først og fremmest mod at belyse Marlboroughs personlighed og militære indsats, mens hans og hans kones politiske virksomhed kun omtales ganske lidt. Det er et lødigt og afbalanceret arbejde – det har altid knebet med den sidste egenskab, når det gælder biografier af den store feltherre. Til gengæld er der ikke meget nyt i bogen, selv om forfatteren måske noget mere end sædvanligt reducerer Marlborough netop som feltherre, idet han stærkt understreger, at hans eminente evner især lå på dels at udnytte den eksisterende strategi, dels at gennemføre en uhyre effektiv administration. Den letlæste bog er overdådig illustreret.

ELLIS WATERHOUSE: *Reynolds.* (Phaidon, 1973). 192 s., 8.50 £.

Waterhouses bog er først og fremmest en billedpræsentation af Reynolds produktion. De 127 illustrationer er, som det i det hele taget er tilfældet med Phaidons kunstpublikationer, overordentlig fint udført, og de er valgt med hensyntagen til deres illustrative effekt i forhold til den indledende tekst, ligesom de også er udvalgt således, at der ikke er sket en overlapning i forhold til Waterhouses store standardværk fra 1941 om Reynolds.

Den 28 sider store introduktion er præget af Waterhouses indgående kendskab til den engelske portrætmaler, der producerede samtidig med det borgerlige samfunds tilblivelsesfase i England. Dette er på ingen måde reflekteret ind i teksten, hvis perspektiver således bliver ret begrænsede. Introduktionen, der er kronologisk lagt an, rummer præcise karakteristikker af bl. a. det gestiske i portrætterne og Reynolds metode, ligesom Waterhouse også ytrer sig om kopiproblemet og spørgsmålet om Reynolds faktiske andel i hans »egne« portrætter. Mens den samtidige Gainsborough producerede individuelt, er spørgsmålet ved Reynolds, hvor meget han selv malede ud over at give et portræt finish i ansigtet. Forfatterens interesse er connoisseurens; problemet stilles ikke som et spørgsmål om forandringerne inden for kunstens produktionsform i sammenhæng med eksempelvis genreforandringer, der sker i forbin-

delse med den borgerlige offentligheds udvikling i perioden.

Men connoisseurens konklusion, der bygger på så mange års intensiv beskæftigelse med maleren, er interessant ved sin tilbageholdenhed. Såvel hvad angår kopierne som Reynolds andel i det enkelte billede, taler Waterhouse om gætteværk og er forsigtig med at tage parti for nogen bestemt opfattelse.

L.D.

PATRICIA HOLLIS (ed.): *Pressure from Without in early Victorian England.* (Edward Arnold, 1974). 334 s., 5.50 £.

Det er en fin idé at undersøge en hel serie af pressure groups. Det er det, der er sket i denne bog, som bringer tolv studier fra årtierne omkring 1850, skrevet af elleve historikere, som hver behandler sin gruppe, mens et essay, forfattet af udgiveren, bringer en introduktion til emnet. Det er vidt forskellige emner, der er taget op, som f. eks. jordreform, antislaveri, stemmeret, morallovgivning, udenrigspolitik. De enkelte bidrag er meget uensartede i den måde, de nærmer sig stoffet på – de enkelte gruppers virkemåde var også meget forskellige – men trods dette giver de alligevel et bidrag til en ny synsvinkel på det tidlige demokrati og en bedre forståelse af det.

ROGER BULLEN: *Palmerston, Guizot and the Collapse of the Entente Cordiale.* (Athlone Press, 1974). 352 s., 6.80 £.

Den lidt ældre historiker rykkes af denne bog tilbage til den tid, hvor han tyrede Frideriсias lærebog »Fra Wienerkongressen til Februarrevolutionen« (»med skinsyge havde begge magter ...« o. lg.). Det er ikke alene genoplevelsen af de utallige og vekslende alliancer, der gør dette; det er såmænd også hele bogens approach, der kalder minderne frem. Det er en uhyre detaljeret gennemgang af først den liberale alliance i 30'erne, dernæst modsætningerne 1839–41 og endelig entente cordiale'n frem til 1846; den er baseret på nøje aktstykkestudier, som ikke indebærer overraskelser i hovedlinjerne, og som er ganske uden jordforbindelse. Det væsentlige er det levende indtryk, fremstillingen giver af den diplomatiske teknik, ligesom den også giver gode facetter af de agerende hovedpersoners ideer og politiske teknik.

STELLA MARY NEWTON: *Health, Art and Reason.* Dress Reformers of the 19th Century. (John Murray, 1974). 192 s., 3.95 £.

Temaet er ideerne bag moden i sidste halvdel af 19. årh. Her kom debatten om beklædningens funktion i sanitær henseende, som kunstnerisk tilfredsstillende moment i dagligdagen og som social faktor (både med hensyn til lagdeling og kvindens samfundsposition). Det er et meget væsentligt emne, og forfatteren har på udmærket måde fremdraget debattens hovedretninger og samtidig relateret den til ledende ideer i samtiden; et helt kapitel er viet »Socialist Gowns«. Bogen er således anbefalelsesværdig, også fordi den kan være udgangspunkt for videre studier i emnet og dermed på sit felt give nye facetter til socialhistorien. Selv om der er mange kildemæssige vanskeligheder, ville sådanne studier kunne bringe debatten, der også kendtes i Danmark, i snævrere forbindelse med virkeligheden. Trods bogens kvaliteter er det netop dens svaghed, at teorierne og ideologierne står meget løsnet fra realiterne.

KRISTINE OTTESEN GARRIGAN: *Ruskin on Architecture.* His Thought and Influence. (The University of Wisconsin Press, 1973). 220 s., 17 $. – JACK LINDSAY: *William Morris.* (Constable, 1975). 432 s., 7.50 £.

Det gjaldt for såvel Ruskin som Morris, at de i deres utopiske forandringsmodeller og praksis stod i opposition til den engelske kapitalisme, som den konsoliderede sig i deres samtid. Hos begge var motivationen bag den kulturforandrende målsætning primært socialt orienteret; det æstetisk-kunstneriske var her sekundært i modsætning til Arts and Crafts-bevægelsen, der eksklusivt sigtede mod produktforædling i stedet for den almene forædling af det menneskelige arbejde, som var hovedpointen i Morris' radikalisme. Denne

radikalisme blev en kommunistisk anarkisme, og heri adskiller Morris sig fra håndværksromantikeren Ruskins restaurativ-aristokratiske opposition mod industrialiseringen og dens konsekvenser. Mens Ruskin ikke kunne adskille teknikken fra den kapitalistiske anvendelse af den, anerkendte Morris teknikken og maskinarbejdet. Hans håndværksprincip gjaldt ikke – som det ofte misforstås – den samlede samfundsmæssige produktion, blot bestemte arbejdsgenstande.

Mens Ruskins kunstteorier i de senere år har været genstand for ny interesse, er hans tanker om arkitektur kun blevet sporadisk behandlet. Det er disse, der er emnet for Garrigans detaljerede fremstilling, hvis primære grundlag er værkerne fra o. 1850: The Seven Lamps og Stones of Venice; Ruskins tidligere formuleringer om arkitektur inddrages knapt. Bogen, der fremhæver, at Ruskin ikke formulerede en sammenhængende arkitekturdoktrin, retter ikke blot opmærksomheden mod, hvad Ruskin fremhævede i arkitekturen, men også mod, hvad han ignorerede. Dette var først og fremmest bygningen som strukturel helhed; den æstetiske interesse var orienteret imod bygningsfladens planhed og de stærke farver, og i forlængelse heraf var det den norditalienske gotik, der gav Ruskin hans eksempler. Disse problemer behandles i bogens midterste del, mens et indledningskapitel gør status over Gothic Revival og viktoriansk arkitektur, før Ruskin træder ind som ideologisk lederfigur. Garrigans sidste kapitler om Ruskins indflydelse og relevansen af hans arkitekturovervejelser er vel de svagere dele af en bog, der fremover vil stå som et godt bidrag til analysen af denne side af Ruskins nostalgi.

Lindsays biografi om Morris er som hans bøger om Turner og Courbet af yderst solid kvalitet, uden dog at levere egentlig nyt om Morris. Den vil »samle alle aspekterne«, som er blevet givet tidligere primært i de tre andre store Morris-biografier, hvor Edward Thompsons fra 1955 er den vægtigste. Ikke blot præciserede den Morris' håndværksprincip, men pegede også på Marx som inspirator for Morris' politiske standpunkter og praksis. Denne del af hans virke behandler Lindsay fyldigt i bogens sidste trediedel, der fastholder de nævnte resultater af Thompsons analyser. Stærk kritisabel er imidlertid forfatterens vurdering af Morris i denne sammenhæng, idet han hævder, at Morris »nåede frem til marxismen« og i forlængelse heraf anser ham som bidragyder til marxistisk teori om kunst. Engels' karakteristik af Morris som »følelsessocialist« antyder, at der praktisk så vel som teoretisk er langt mellem Morris og marxismen, som der er det mellem anarkisme og marxisme i det hele taget. Således står eksempelvis Morris' ide om den mulige tilbagevenden til barbarisme som samfundsform helt uden for de marxske teoridannelser.

L.D.

FRANCIS HILL: *Victorian Lincoln.* (Cambridge University Press, 1974). 341 s., 9.50 £.

Dette er 4. del af en stor Lincoln-historie forfattet af en og samme mand. Englands førende sociale og økonomiske position i perioden giver en sådan bog mere end lokal interesse, når den da er skrevet med dygtighed. Det er den i den forstand, at der fremlægges meget nyt på centrale områder; men på den anden side kniber det med perspektiv og analyse. Forfatteren har valgt at lægge vægten på enkelte hovedområder: politiske strømninger, lokalstyre, transportforhold, den økonomiske og sociale udvikling samt kirken og skolen. På alle disse områder gives gode og centrale oplysninger, som vil være til støtte for både andre forskeres arbejde og for den læser, som blot vil udbygge sit indtryk af det 19. årh.s England. For den sidste vil det i ikke mindre grad være et plus, at bogen er særdeles velskrevet.

KENNETH D. BROWN (red.): *Essays in Anti-Labour History.* Responses to the Rise of Labour in Britain. (Macmillan, 1974). 409 s., 10 £.

Ideen med bogen er god: den vil vise, hvordan og ved hvilke midler det etablerede politiske system reagerede mod dannelsen af

Labour. Dette søges belyst gennem 12 fritstående afhandlinger af engelske og amerikanske historikere; bortset fra et par stykker, deriblandt redaktørens om The Anti-Socialist Union 1908–49, er momentet Anti-Labour kun lidet artikuleret. Skulle temaet have været virkelig belyst, hvad det fortjente og kunne være blevet, da skulle bidragene have været anderledes systematiseret i udvalget. Nu virker det mest som tilfældige artikler om træk i det liberale partis historie.

GORDON WINTER: *The Golden Years 1903–1913.* (David & Charles, 1975). 112 s., 3.50 £. – DAVID CLAMMER: *The Victorian Army in Photographs.* (David & Charles, 1975). 96 s., 4.50 £.

De to bøger er begge domineret af billeder. Bogen om 1903–13 er disponeret omkring erhverv og sociale forhold; den om hæren er også systematiseret: mandskabstyper, udstyr, uddannelse, transport, fritid og felttog (omkring 200 større og mindre var der i Victorias regeringstid). Det er fængslende bøger; den militære bringer dog det mest ukendte stof. Begge vil kunne finde god anvendelse i undervisningen.

FRANKRIG

Conjoncture économique. Structures sociales. Hommage à ERNEST LABROUSSE. (Mouton, 1974). 547 s., 140 F.

Ernest Labrousse står højt i den internationale forskning, selv om man nok kan trække lidt på smilebåndet, når Fernand Braudel i forordet omtaler Labrousses hovedværk »Crise de l'économie française à la fin de l'Ancien Régime et au début de la Révolution« og føjer til, at det forbliver »à mon avis, le plus grand ouvrage historique de notre temps«. Festskriftet er Labrousse værdigt; næsten alle 31 afhandlinger ligger på et meget højt plan og har enten ved metode – mest dette – eller synspunkter bud til forskere Verden over.

Emnerne er omtrent alle hentet fra Frankrigs nyere og nyeste historie; der er nogle undtagelser, f. eks. en fortræffelig undersøgelse over befolkningen i East End, dog forfattet af en franskmand. I forlængelse af Labrousses forskningsfelt er emnerne koncentreret, som også titlen siger, om konjunkturs svingninger og klassestrukturer, idet samspillet derimellem ofte trækkes frem. Der indledes med syv metodiske afhandlinger, hvorefter følger andre syv om prisbevægelser og kriser. Resten af bidragene er viet konjunkturudvikling og sociale strukturer, hvor temaerne er så forskellige som f. eks. en oversigt over emnet for hele Latinamerika siden frigørelsen, den portugisiske udvandring, fransk bondestand i 16. årh., borgerstanden i Strasbourg i 18. årh. Trods dette føles der en sammenhæng mellem de mange bidrag, og derved bliver det et sammenhængende – og anbefalelsesværdigt – værk.

ADELAINE DAUMARD i samarbejde med F. CODACCIONI, G. DUPEUX, J. HERPIN, J. GODECHOT og J. SENTOU: *Les Fortunes Françaises au XIXe Siècle.* Enquête sur la repartition et la composition des capitaux privés à Paris, Lyon, Lille, Bordeaux et Toulouse d'apres l'enregistrement des déclarations de succession. (Mouton, 1973). 603 s.

Denne studie af formueforholdene i Frankrig i det 19. årh. er baseret på to kildegrupper, nemlig registreringen af døde og deklarationer af arv. På grundlag af dette materiale er det lykkedes forfatterne at trænge langt ned i datidens formueforhold i de byer, der er udvalgt som grundlag for case-studies. Bogen indledes med en række metodiske bemærkninger, og heri lægger forfatterne ikke skjul på, at kildematerialet har en række mangler. Efter et afsnit om udviklingen i de undersøgte byer følger en nøjere gennemgang af formueforholdene i hver af disse. Bogen er på mange måder inspirerende, og man kunne håbe, at en tilsvarende undersøgelse blev forsøgt her i landet. Selv om vi ikke har materiale af samme karakter som i Frankrig, findes der dansk materiale, der kunne danne grundlag for en lignende studie. *C.R.J.*

EDWARD SHORTER & CHARLES TILLY: *Strikes in France 1830–1868.* (Cambridge University Press, 1974). 428 s., 9.50 £.

I tidens løb er der opstillet mange teorier om strejker og deres forhold til andre samfundsfænomener. Forfatterne vil med denne bog prøve teorierne og samtidig give en skildring af strejkerne i Frankrig. Det er et arbejde, der baserer sig på store kvantitative undersøgelser, som giver talrige aspekter: geografiske, konjunkturelle, faglige, organisationsmæssige og politiske.

Udgangspunktet er næsten 100.000 strejker; men i særlig grad omfatter undersøgelsen 38.000 strejker mellem 1890 og 1935. Her ses på deres årsager og forløb, og det hele stilles op mod de gængse teorier, ikke mindst Kerr-Siegel-hypotesen, der lægger så megen vægt på isolation og frustration; de to forfattere skyder derimod det politiske motiv stærkt i forgrunden. De er dog fuldstændig på det rene med, at lokale og fagmæssige forhold spiller afgørende ind, og er mere tøvende end andre over for generelle teorier.

»Strejker i Frankrig« er en tung bog og vil være det endnu mere for den, der ikke kender Frankrigs historie i perioden. Trods dette er det alligevel et arbejde, som ingen, der er interesseret i problemet, kan forsvare at lade ligge.

LEO A. LOUBERE: *Radicalism in Mediterranean France.* Its Rise and Decline, 1848–1914. (State University of New York Press, 1974). 258 s., 20 $.

Gennem en indtrængende analyse af den radikale bevægelse i landskaberne nærmest Middelhavet bringer bogen væsentlig nyt om det politiske liv i Frankrig. I selve angrebsvinklen og metoden minder arbejdet meget om Vagn Dybdahls »Partier og erhverv« i Danmark; det særlig spændende ved den er imidlertid, at den klarlægger, hvordan afgørende politiske strømninger i det toneangivende Paris gik uden om den jævne befolkning i dette område. Den udviklede en egenartet radikalisme, der dog nok kunne kobles på det landspolitiske, men uden at dens tilhængere engagerede sig i dette mere almene eller officielle. Undersøgelsen er gennemført med megen kompetence, og resultaterne kunne nok give anledning til overvejelser over de politisk-sociologiske udviklingslinier også inden for danske partier, som man ofte i for høj grad har betragtet som homogene.

TYSKLAND

HANS-ULRICH WEHLER (ed.): *Der Deutsche Bauernkrieg 1524–1526.* (Geschichte und Gesellschaft. Sonderheft 1; Vandenhoeck & Ruprecht, 1975). 356 s., 39 DM.

Denne antologi, Bondekrig-jubilæumsårets hidtil vægtigste, rummer 10 originalbidrag skrevet af fortrinsvis forskere af den yngre generation. Adskillige af bidragene skal ses i forlængelse af den i Rainer Wohlfeils antologi (NFH XXVI s. 162) præsenterede socialhistoriske indfaldsvinkel (Wunder, Stalnaker, Bücking, Schulze); men også undersøgelser af mere traditionel art er medtaget, således en ny undersøgelse for Franken af Endres og en undersøgelse af programskrifter af Buszello.

Antologien afsluttes med en analyse af ny forskning i Bondekrigens historie, hvor Franklin Kopitzsch analyserer den vestlige og Rainer Wohlfeil DDR-forskningen. Det er her lykkedes på særdeles overskuelig vis at få hold på den kolossale strøm af forskningsresultater, som er kommet i de seneste år. Ikke mindst på grund af denne forskningsoversigt kan antologien med rette komme til at indtage en central plads i jubilæumsårets litteratur. *T.H.*

MARK DILWORTH: *The Scots in Franconia.* A Century of Monastic Life. (Scottish Academic Press, 1974). 301 s., 4.00 £.

Bogen, forfattet af en katolsk gejstlig og disputats fra Edinburgh, handler om et af de skotske eksilklostre i Tyskland, nemlig klosteret i Würzburg. Ud fra omfattende kildestudier behandles glansperioden i 17. årh.; grundlæggelsen fandt sted i slutningen af 16. årh., og klosteret blev sekulariseret i 1803.

Det er en særdeles læseværdig og solid fremstilling – uden store problemstillinger – der redegør for bemanding, dagligt liv, missionsvirksomhed, herunder forbindelsen hjem til Skotland, litterær indsats o. s. v. Emnet er højst specielt; men bogen virker ved det usædvanlige emne og sine kvaliteter.

ECKART SCHREMMER (ed.): *Handelsstrategie und Betriebswirtschaftliche Kalkulation im ausgehenden 18. Jahrhundert.* Der süddeutsche Salzmarkt. (Franz Steiner, 1973). 503 s., 98 DM.

Bogen er udsendt i serien »Deutsche Handelsakten des Mittelalters und der Neuzeit«; titlen giver udtryk for et bredere emne end virkeligheden bag den. Det drejer sig om nogle betænkninger, den bayerske kurfyrste i 1790'erne fik udarbejdet vedrørende udnyttelsen af de store saltforekomster, som hørte under hans domæne. Situationen var, at han ønskede større profit, men måtte erkende, at det ikke lod sig gøre at gennemføre prisforhøjelser. To embedsmænd fik da til opgave at foretage nøje analyser af produktionssiden og af afsætningen for dels at gøre den første mere effektiv og rationel, dels at øge eksportmulighederne. Det er disse betænkninger, der her er udgivet – efter moderne tysk editionsteknik, i øvrigt prisværdig fri for bogstavret gengivelse. Betænkningerne er udarbejdet med stor indsigt og forbløffende forståelse for samspil mellem teknik og økonomi. Til dette kommer, at de rummer et meget stort talmateriale til belysning af salthandelens omfang og økonomi, et materiale, der i det hele taget sammen med oplysningerne om handelssædvanerne bør haves for øje ved studiet af periodens europæiske handel.

HANS-ULRICH WEHLER (red.): *Sozialgeschichte Heute.* Festschrift für HANS ROSENBERG zum 70. Geburtstag. (Vandenhoeck & Ruprecht, 1974). 669 s., 97 DM.

Da den store tysk-amerikanske socialhistoriker Hans Rosenberg fyldte 65, blev han fejret med et indholdsrigt festskrift, der rummede tyske og amerikanske bidrag af høj karat (se NFH XXII 226). Nu på 70-års dagen er det samme sket; »det samme« gælder også kvaliteten, som holder en meget fin standard og sikrer værket en fornem plads i alle socialhistoriske biblioteker – hvis de har penge.

Bogen indledes med et langt »Vorwort«, der i virkeligheden er en biografi af Rosenberg, og derefter følger 33 afhandlinger, der i tid går fra slutningen af 18. århundrede til nationalsocialismen. Bortset fra en to-tre stykker henter alle afhandlinger deres emner i tysk historie. Flere af dem beskæftiger sig med bureaukratiets stilling til forskellige tider, andre med den sociale baggrund for politiske ideer og partier, et par med revolutionsteorier og et andet par med antisemitisme. Endvidere er der afhandlinger om fagforeninger, arbejdsgiverforeninger, social opstigning og sociale aspekter i tysk udenrigspolitik. Der sluttes med en Rosenberg-bibliografi og personregister; desværre er der ikke noget sagregister, hvilket ellers ville have været nyttigt på baggrund af bogens heterogene karakter.

ØSTRIG

GERHARDT KAPNER: *Ringstrassendenkmäler.* (Franz Steiner, 1973). 256 s., 84 DM. – NORBERT WIBIRAL og RENATA MIKULA: *Heinrich von Ferstel.* (Franz Steiner, 1974). 181 s., 88 DM.

Begge bøger er publikationer fra det store projekt »Die Wiener Ringstrasse – Bild einer Epoche«, der ledes af Renate Wagner-Rieger. Heinrich von Ferstel var sammen med Theophil Hansen en af de arkitekter, der afgørende kom til at præge den bygningsmæssige udformning af Wiens Ringstrasse, som den fandt sted i sidste halvdel af 1800-tallet. Hans bidrag til det store anlæg er samtidig hovedværkerne i hans samlede produktion, der strakte sig fra enkle landlige villaer til store monumentalbygninger. Det foreliggende arbejde om Ferstel er baseret på en ældre upubliceret dissertation af Wibiral, der behandlede den samlede produktion, og afhandlingens Ringstrasse-undersøgelser er til denne

bog gennemarbejdet og tilskåret af Renata Mikula. Bogens mest omfattende afsnit er gennemgange af Ferstels to hovedværker: Votivkirche og Universitetsbygningen; endvidere behandles bl. a. Ferstels boligbyggeri, hans Kunstgewerbeschule og ikke-realiserede udkast. I betragtning af arkitektens part i Ringstrasse-udformningen og hans status som en hovedeksponent for den østrigske historisme havde en mere dybtgående analyse med større teoretisk ballast været rimelig.

Kapners bog er opdelt i to sektioner, idet forfatterens behandling af mindesmærkerne, der optager 70 sider, efterfølges af en dokumentation af monumenterne. Disse bringes i foto og suppleres i denne afdeling af skriftligt samtidsmateriale: magasinartikler, festdigte, pressemodtagelser o. lign. I monumentgennemgangen, der er disponeret i tre dele, har periodiseringsgrundlaget ikke været stilhistorisk, men samfundshistorisk. Det er dette, som giver det rigtige perspektiv på monumenterne, der sættes i sammenhæng med udviklingen af det borgerlige samfund i Østrig. Den første gruppe monumenter er de »dynastiske«; de efterfølgende er »borgerlige«, mens den sidste rummer mindesmærkerne med de store »folkepartier«. I denne gruppe af mindesmærker er det borgmestre og socialreformatorer med bl. a. socialdemokratiske stats- og kommunalpolitikere, som monumenterne rejstes for, mens det er kunstneren, den lærde, teknikeren o. s. v., der af det liberale borgerskab stilles på soklerne på grund af deres borgerlige fortjenester. Det skulle ikke længere være monarkerne og feltherrerne, som det var tilfældet i den »dynastiske« fase. Kapners analyseforsøg har ikke blot værdi, hvad angår Ringstrasse-mindesmærkerne; men hans bidrag er også metodisk igangsættende inden for dette felt, der ikke har været genstand for megen forskning. *L.D.*

ITALIEN

KNUD VOSS: *Piazza Navona.* Arkitektur og milieu. (Gyldendal, 1975). 144 s., 165 kr.

Det er en overdådig udstyret bog med en passende blanding af nutidige fotografier (Ole Woldbye) og gengivelser af ældre stik og tegninger. Efter et kort rids tilbage til Domitians stadion går forfatteren over til at behandle pladsens bygninger arkitekturhistorisk med personalhistoriske supplementer vedrørende arkitekter, bygherrer og beboere. Det er solidt, det, der siges; det har samtidig karakteren af at være oversigter bygget på tidligere forskning. Egne resultater er der vist kun få af. Havde bogen heddet »Huse på Piazza Navona«, havde der næppe været noget at anke over; nu må man imidlertid konstatere, at miljøet er det så som så med, idet der næsten intet siges om pladsens funktion som sådan. Selv om bogen hist og her domineres af kunsthistorikernes trang til adjektiver, vil den uden tvivl fængsle historikere, der ønsker en orientering om de store bygningsværker.

JAMES C. DAVIS: *A Venetian Family and its Fortune 1500–1900.* (American Philosophical Society, 1975). 189 s., 6.50 $.

Bogens mål er en analyse af den venetianske adelsfamilie Donà gennem 12 generationer fra 1500 til 1900. Familien er ikke i sig selv særlig interessant på grund af store mænd eller begivenheder, men alene fordi den kan følges så langt tilbage i tid. Den er heller ikke typisk for den venetianske adel, og familiens fortjeneste er alene, at den ikke uddøde, samt at den har søgt at bevare en del af et tidligere stort familiearkiv.

Bogen falder i to dele med 1750 som skel. I første del følges opbygningen af familieformuen ved handel og godsdrift. I anden del følges adelsmænd og godsejere i en tid præget af industrialisme, og det undersøges, om familien overfører penge hertil, som bl. a. engelske adelsfamilier gjorde. Det synes imidlertid ikke at være tilfældet. Bogens vel nok mest interessante analyse går på familiens generationsskifter. Herunder påviser forfatteren, hvordan familien allerede i slutningen af det 17. århundrede anvendte en form for familieplanlægning for at hindre en bortsmuldring af familieformuen.

En stor del af bogen rummer desværre for megen generel baggrundsstof på bekostning af mere interessante dybtgående undersøgelser af de mange generationer. De bevarede arkiver skulle netop rumme mulighed for dette – hvorved familien Donà kunne få almen interesse. *H.F.*

U. S. A.

ROSS M. ROBERTSON: *History of the American Economy.* 3. ed. (Harcourt, 1974). 788 s., 3.55 £. – THOMAS ORSAGH (red.): *Economic History of the United States Prior to 1860.* An Annotated Bibliography. (European Bibliographical Center/Clio Press, Oxford, 1975). 100 s., 3.50 £.

2. udgave af Ross M. Robertsons fortræffelige lærebog kom i 1964 (NFH XV 208). Omfanget er steget med 100 sider – og det ikke alene, fordi den sidste halve snes år er kommet med; der er også sket omdisponeringer, og inde i teksten er der foretaget ændringer under hensyn til den nyeste forskning (Robertson tilhører åbenbart stadig den type, der giver den sidste taler ret!). Med den velskrevne tekst, den stadige inddragen af teorier og de gode diagrammer, kort og billeder er det fortsat en vellykket lærebog.

Robertsons bog slutter med en stor tematisk bibliografi. I modsætning til økonomen Thomas Orsaghs bibliografi, der også medtager tidsskriftsartikler, er den imidlertid uden kommentarer. Den annoterede fortegnelse er opbygget efter økonomiske kriterier: befolkning, indkomst, arbejdskraft, migration, teknologi o. s. v. Denne systematik giver bogen en særlig værdi sammenlignet med andre; men det er selvfølgelig belastende, når det er litteratur om en bestemt periode, der søges. Her vil det være nødvendigt at supplere den med Robertsons fortegnelse eller G. R. Taylors bibliografi »American Economic History before 1869« fra 1969.

D. P. CROOK: *The North, the South, and the* Powers 1861–1865. (John Wiley, 1974). 405 s., 6.35 £.

I det sidste par årtier er der kommet adskillige undersøgelser af de forskellige landes holdning under den amerikanske borgerkrig. D. P. Crook, der er reader ved University of Queensland i Australien, baserer sin bog på disse arbejder, som han sammendrager og udnytter med sikker hånd og dertil føjer sine egne konklusioner, således at der på samme tid gives den essentielle del af den nyeste forskning og selvstændige, meget givende synspunkter. Det hele er gjort aldeles fortræffeligt; både standpunkter under krigen og deres sammenhæng med de europæiske staters politik på andre områder trækkes frem, og samtidig opstilles virkningerne af borgerkrigen på længere sigt i storpolitisk og ideologisk henseende. Det er en bog af central betydning for forståelsen af forholdet mellem magterne i sidste halvdel af 19. årh.

ARTHUR S. LINK: *The Papers of Woodrow Wilson.* Vol. 16–19. (Princeton University Press, 1973–75). 598, 647, 672, 785 s., 22.50 $ pr. bd.

Mastodont-udgaven af Wilsons papirer skrider støt frem – i løbet af 10 år er nu udkommet 19 bind, hvert på omkring 700 sider og stadig til samme pris og fortsat med et forbilledligt teknisk apparat. De sidste fire bind omfatter årene 1905–1910. Fremdeles er det Wilsons arbejde som administrator af Princeton og hans videnskabelige forfatterskab, der er tyngden; men i stigende grad indtager hans politiske engagement en ikke ringe del af pladsen. I den forbindelse er det bemærkelsesværdigt, hvordan hans, navnlig sociale, progressivitet i universitetsanliggender ikke modsvares af en tilsvarende holdning i det politiske, hvad den dog ret snart kom til. Foruden disse saglige anliggender er der også meget fine breve vekslede med hustruen under rejser. Selv om der kan være lange passager, som nok ikke vil fange nordiske læsere, er det dog et værk, der i sjælden grad fører ind i amerikansk akademisk historie og samtidig i en af århundredets indflydelsesrige statsmænd. I øvrigt tyder brevene vedrørende universitetet på, at han også i

dette virkeområde havde de samme svagheder, som ti år senere afslørede sig på fredskongressen.

LATINAMERIKA

The Study of Latin American History and Society in Scandinavia (Scandinavian Studies of Latin America No. 1). (Institute of Latin American Studies, Stockholm, 1973). 96 s.

Efter afholdelse af et skandinavisk forskningsseminar dannedes i 1970 »Nordiska samarbetskommittén för Latinamarika-forskning« med det formål at fremme nordisk historisk og samfundsvidenskabelig forskning inden for dette område. Denne publikation er det første bind i en ny skriftrække, som komiteen har startet i samarbejde med Latinamerika-institutet i Stockholm. Bogen indeholder syv rapporter fra det ovennævnte seminar. For hvert lands vedkommende gives i rapporterne korte oversigter over de historiske relationer til Latinamerika, den hidtidige forskning på området, forskningsmuligheder og materialer i det pågældende land samt en bibliografi. Desuden indeholder bogen enkelte specialrapporter, af hvilke skal fremhæves Harald Runbloms om svenske industrivirksomheders etablering i Latinamerika 1900–1940.

Det fremgår i øvrigt klart af rapporterne, at den skandinaviske Latinamerika-forskning uden for Sverige har været af uhyre beskedent omfang. Trods mange gode forskningsideer i bogen vil dette formentlig ikke ændres væsentligt. Derimod er den ganske nyttig som bibliografisk hjælpemiddel til orientering om historisk Latinamerika-litteratur på skandinaviske sprog. *E.K.J.*

NORDEN

EINAR D. MELLQUIST: *Rösträtt efter förtjänst?* Riksdagsdebatten om den kommunale rösträtten i Sverige 1862–1900. (Svenska Kommunförbundet, 1974). 352 s., 59 sv. kr.

Den i verden helt unike valgordning i de svenske kommuner er bogens emne. Den behandler opkomsten, der førte til ophobning af flere enkeltstemmer på enkeltpersoner og selskaber, og gennemgår nærmere ordningens konsekvenser. Efter dette følger stort set rent kronologisk og år for år debatten om de stadige forslag til demokratisering af ordningen. Det er ret snævert selve rigsdagsdebatten, der er emnet, idet dog regeringernes og kommissioners synspunkter også inddrages. Selv om der er flere sammendrag, virker den stærke kronologiske disponering noget monoton, også fordi argumentationen er så ensartet hos både tilhængere og modstandere.

MODERNE HISTORIE

INTERNATIONAL POLITIK

TORSTEN THURÉN: *Kold krig og fredelig sameksistens.* Stormagtspolitikken 1945–72. (Munksgaard, 1975). 190 s., 46 kr.

Den danske udgave af en kendt svensk fremstilling af efterkrigstidens internationale politik sigter primært mod undervisningen i gymnasiet og HF, men er i øvrigt at anbefale mere generelt. Den giver dels uden at forfalde til detaljer de vigtigste begivenheder, dels søger den at sætte dem ind i en større sammenhæng. Særlig værdifuldt er det, at forfatteren ikke søger at påtvinge læseren en bestemt tolkning af begivenhedsforløbet, men også præsenterer alternative tolkninger. Dette gælder f. eks. vedrørende sådanne centrale spørgsmål som den kolde krigs opståen, Vietnam, Cuba-krisen og udviklingen i Mellemøsten. Den vil derfor være godt udgangspunkt for diskussioner på skoler, i studiekredse m. v.

CHARLES M. KEGLEY, GREGORY A. RAYMOND, ROBERT M. ROOD & RICHARD A. SKINNER (ed.): *International Events and the Comparative Analysis of Foreign Policy.* (University of South Carolina Press, 1975). 317 s.

Som titlen antyder, repræsenterer dette bind et møde mellem to strømninger i de senere års studium af udenrigspolitik, den teoretisk anlagte »Rosenau-skole« og den stærkt empirisk orienterede »international events«-retning, der sigter mod en kvantitativ analyse af udenrigspolitisk adfærd på basis af den enkelte handling, den såkaldte »event«.

Bogen indledes af Rosenau, der diskuterer disciplinens udvikling, siden han sidst i 1960-erne begyndte at gøre sig til talsmand for et systematisk komparativt studium af udenrigspolitik. I en anden artikel tager McGowan hul på de metodologiske problemer i forbindelse med sammenligninger af flere landes udenrigspolitik, som hidtil har været temmelig oversete; i atter andre artikler behandles metodologiske og forskningstekniske problemer i forbindelser med fremskaffelse og behandling af »events data«, f. eks. koderelia-bilitet og validitet. Bindet indeholder også mere empiriske analyser og afsluttes med en artikel af McGowan og O'Leary, hvori de søger at opstille et analyseskema for en komparativ analyse af udenrigspolitik med forslag til valg af variable, forskningsteknikker og analysemetoder.

I sin helhed giver bogen et godt indblik i den nuværende forskningssituation inden for komparativ udenrigspolitik; en sammenligning med Rosenaus »Comparing Foreign Policies« fra 1974 (NFH XXVI, 199) viser, at udviklingen har været ganske kraftig de seneste år.

JOHAN GALTUNG: *Peace: Research, Education, Action.* Essays in Peace Research. Vol. I. (Christian Ejlers, 1975). 406 s., 109,25 kr.

Det københavnske forlag har sikkert gnedet sig i hænderne over den gratis reklame, det fik, da Radiorådet i efteråret blamerede sig i Galtung-sagen. Om ikke andet gjorde affæren Galtungs navn kendt i en bredere offentlighed og har nok også hos nogle skabt et ønske om at finde ud af, hvad han egentlig står for. Det har de nu alle muligheder for. Dette er første af i alt fem bind af Galtungs enormt omfattende produktion inden for området fredsforskning gennem de sidste ti år. Oven i købet udgiver forlaget samtidig et to-binds værk indeholdende Galtungs artikler om metodologiske emner.

Førstebindet rummer artikler af en mere generel karakter: om fredsbegrebet, om fredsforskningens problematik og udviklingsmuligheder samt om mulighederne for »fredsuddannelse« og »fredspraksis«. Ikke alt er lige godt naturligvis, og gentagelser kan næppe undgås. Alligevel er bindet på grund af Galtungs position i europæisk fredsforskning af central betydning for forståelsen af fredsforskningens problematik og også dens udvikling siden begyndelsen af 1960'erne. Som Galtung i sin indledning påpeger, er der i denne periode sket væsentlige ændringer i opfattelsen af fredsbegrebet, vigtigst nok indførelsen af det ikke ganske klare begreb strukturel vold.

INTERNATIONAL ØKONOMI

INGO WALTER: *International Economics of Pollution.* (Macmillan, 1975). 208 s., 7.95 £.

Hvad sker der med verdenshandelen og de internationale kapitalbevægelser, når de enkelte lande ud fra forskellige miljøpolitiske målsætninger og på grundlag af forskellig miljømæssig sårbarhed begynder at indføre nationale forholdsregler mod forurening? Dette er det centrale emne i denne fremstilling, der samler en hel del af de seneste års debat om miljøspørgsmålets internationale implikationer. Bogen indledes med en diskussion af de nationale økonomiske virkninger af miljøbeskyttelse, såsom langsommere økonomisk vækstrate, øget inflation m. v., og går derefter over til at vurdere de internationale virkninger heraf. På kortere sigt vil konkurrencesituationen for det enkelte land næppe

blive meget påvirket, hvorimod enkeltfirmaer og industrigrene meget vel kan komme i klemme. På længere sigt må man imidlertid forvente strukturelle ændringer i de enkelte landes internationale bytteforhold som følge af forskelle i deres tolerance over for forurening, deres industriers forureningsintensitet og miljøets naturlige sårbarhed.

Andre kapitler behandler forskellige metoder til og principper for miljøbeskyttelse og de særlige problemer omkring de multinationale selskaber (som kan udnytte de internationale forskelle til egen fordel) og forurening over grænserne. I det afsluttende kapitel plæderer forfatteren for en international miljøpolitik, ligesom han diskuterer retningslinier for fremtidig forskning af emnet.

Fremstillingen er nok teknisk, men kræver alligevel ikke særlige økonomiske forkundskaber. Den kan anbefales som en modvægt mod de mere apokalyptiske visioner, der ofte karakteriserer behandlingen af emnet.

JARLE BERGO: *Multinasjonale selskaper – velsignelse eller problem.* (Universitetsforlaget, 1974). 97 s.

Som en indføring i de multinationale selskaber og deres virksomhed er denne bog af begrænset rækkevidde. Den gør ikke forsøg på meget mere end at skitsere de grundlæggende forhold, såsom at definere de multinationale selskaber, beskrive deres virkninger på værts- og hjemlandets økonomi såvel som på det internationale økonomiske system, og fremsætter endelig nogle få forsigtige konklusioner. Bogen er i høj grad baseret på tidligere arbejder, især på Harvard Business Schools Multinational Enterprise Project.

Forfatteren ser således de multinationale selskaber som »transnationale« aktører, hvis interaktion med nationalstaterne primært er af økonomisk og kun sekundært af politisk karakter. Denne opfattelse afspejles i de spørgsmål, der tages op. Selskabernes forhold til nationalstaterne ses som et spørgsmål om management, teknologi, investeringer, forskning o. s. v. De, som er interesseret i et marxistisk synspunkt, må derfor gå til andre værker. Ikke-marxister kan føle sig fristet til det samme, specielt når de interesserer sig for de seneste resultater inden for dette spændende område.

Bogen er imidlertid godt disponeret og kort. Den kan derfor være egnet som en indførende tekst til undervisningsformål, hvis den kombineres med andre bøger.

J.D.

V. G. KIERNAN: *Marxism and Imperialism.* (Edward Arnold, 1974). 254 s., 5.75 £.

Læsere, der i forvejen kender Kiernans arbejder, vil ikke finde meget nyt i denne bog, som er en samling af artikler, der alle tidligere har været offentliggjort andetsteds. De, som interesserer sig for den britiske Raj i Indien, vil notere sig tre kapitler (om Marx og Indien, Marx, Engels og den indiske opstand samt om det indiske arbejderparti). Samlingen indeholder også et kort og koncist analytisk kapitel om udviklingen i Marx' imperialisme-teori.

Kiernan hævder det synspunkt, at marxismens økonomiske fokus må udvides til også at omfatte socio-psykologiske faktorer. Ligeledes mener han, at de ikke-marxistiske imperialisme-teorier overbetoner de politiske og underbetoner de økonomiske faktorer. Om det er hans mål at forene disse to modpoler eller ej, bliver aldrig rigtig gjort klart. Man savner en generel ramme, inden for hvilken de enkelte kapitler kan placeres, ligesom bogen tager meget lidt hensyn til nyere teoretiske marxistiske arbejder. På den anden side er bogen velskrevet. Kiernan argumenterer overbevisende og er især klar i sin behandling af det britiske imperiums tilbagegang.

J.D.

2. VERDENSKRIG

BRIAN BOND: *France and Belgium 1939–1940.* (Davis-Poynter, 1975). 206 s., 3.75 £.

I serien »The Politics and Strategy of the Second World War« beskæftiger forfatteren

sig her med de britisk-franske relationer under »the phoney war« 1939–40 og det tyske angreb i maj-juni 1940 på vestfronten. Det påvises med al ønskelig klarhed, at de to magter på en lang række punkter var uenige og dybt mistænksomme over for hinandens motiver; og hertil kom så et elendigt kommando- og kommunikationssystem.

En af svaghederne i den fransk-britiske strategi var, at den i høj grad afhang af det neutrale Belgiens på forhånd ukendte reaktion i tilfælde af et tysk angreb. Bogen indeholder en del nyt om den belgiske indsats over for tyskerne og kaster også nyt lys over den britiske evakuering fra Dunquerque. Den er illustreret med et udmærket kortmateriale.

STORBRITANNIEN

Sources in British Political History 1900–1951. Compiled for the British Library of Political and Economic Science by CHRIS COOK. Vol. 1: A Guide to the Archives of Selected Organisations and Societies. (Macmillan, 1975). 330 s., 10.00 £.

Oversigten, der er den første af i alt tre, er udsprunget af et meget ambitiøst projekt, hvis formål er at lokalisere arkiver vedrørende alle personer og organisationer, der har haft indflydelse på britisk politik i århundredets første halvdel, at virke for deres bevarelse samt at offentliggøre en guide til dem. Her er det organisationer, foreninger, partier m. v., hvis arkivforhold gennemgås i alfabetisk rækkefølge startende med Abortion Law Reform Association og sluttende med The Zionist Federation. For hver organisation gives et kort rids af formål og udvikling; derpå redegøres for selve arkivforholdene, og der afsluttes med oplysninger om akternes tilgængelighed.

Oversigten vil nok være af størst informationsværdi for forskere inden for den økonomiske og sociale historie; men dens eksistens bør kendes af alle, der interesserer sig for nyere britisk historie i almindelighed.

D. C. WATT & JAMES MAYALL: *Current British Foreign Policy.* Documents, Statements, Speeches 1972. (Temple Smith, 1974). 1004 s., 12.50 £.

Med denne serie har alle, der interesserer sig for britisk udenrigspolitik, fået et uundværligt arbejdsredskab. Det gengivne materiale er naturligvis udelukkende offentligt tilgængeligt i forvejen; men da meget består af taler, udtalelser på pressekonferencer o. l., der gengives efter manuskript eller officielt referat, sparer den megen søgen i aviser og for den sags skyld også i Hansard.

Bindet er forsynet med såvel et kronologisk som et sagregister over de gengivne tekster. Desuden er den forsynet med en bibliografi over alle officielle publikationer vedrørende britisk udenrigspolitik i 1972 samt oversigter over udenrigs- og forsvarsdebatter i Parlamentet.

RUTH ADAM: *A Woman's Place 1910–1975.* (Chatto & Windus, 1975). 224 s.

Forfatteren skildrer kvindernes og kvindesagens stilling i England fra suffragetternes tid frem til den nyeste kvindebevægelse. Årene 1910–75 inddeles i afgrænsede perioder, blandt hvilke første og anden verdenskrigs betydning for kvindernes tilværelse er særlig prægnant beskrevet. I det hele taget er det historiske tilbageblik mere detaljeret og oplysende end afsnittet om 1970'ernes engelske kvindesag.

Bogen konkluderer, at epoken skabte en lang række indbyrdes uforenelige kvinderoller, og at emancipationsprocessen hastighed for den enkelte kvinde skabte store vanskeligheder. Kvinderne har skullet omstille sig fra rollen som privatborger til samfundsborger og fra udearbejdende til hjemmearbejdende og tilbage igen i takt med økonomiske og ideologiske konjunkturer. Den nyligt vedtagne engelske anti-diskriminationslov kommenteres, idet forfatteren mener, at den praktiske anvendelse af ikke-diskriminerende principper i dagligdagen ville svare til indførelsen af 1970'ernes livsstil i et hus fra det 19. århundrede. *B.H.*

LORD HAILSHAM: *The Door Wherein I Went.* (Collins, 1975). 311 s., 4.95 £.

Dette er ikke almindelige memoirer. Efter planen skulle det have været en samling essays om Lord Hailshams religiøse opfattelse og retsfilosofi. Denne målsætning opretholdes også nogenlunde i den første halvdel af de 44 små kapitler. Men efterhånden sker der en glidning, og bogens anden halvdel bliver i højere grad en drøftelse af hovedspørgsmål i fiåde-, undervisnings-, teknologi- og sportsministerens, landsorganisationsformandens og the Lord Chancellors politiske karriere. Selv om heller ikke denne del bliver til egentlige erindringer, rummer den flere interessante passager – vel først og fremmest forfatterens rolle i og syn på lederskiftet i det konservative parti i 1963.

De religiøse småessays kaster næppe nyt lys over den kristne dogmatik. Af større almen interesse er den tidligere Lord Chancellors betragtninger over det engelske retsvæsen, som – om end det er det bedste i verden – også rummer en del problemer!

Forfatteren sætter ikke sit lys under en skæppe. Men bevidstheden om egne evner er til gengæld så stærk, at den fremstår med upåtaget selvfølgelighed; han viger dog tilbage fra direkte at sige, at partiet ville have klaret sig bedre under hans end under Sir Alec Douglas-Homes ledelse.

Bogen er skrevet med stor loyalitet over for partifællerne. (Den eneste, der får en virkelig besk karakteristik er Enoch Powell, der netop fremhæves for sin manglende loyalitet). Det er næppe den fulde hårdhudede partipolitiker, der fra disse urbane og reflekterende blade træder frem for læseren.

I.F.

RUSSELL LEWIS: *Margaret Thatcher.* A Personal and Political Biography. (Routledge & Kegan Paul, 1975). 164 s., 2.95 £.

Det er tænkeligt, at der i denne bog skjuler sig hidtil ukendte detaljer om det konservative lederskifte i Storbritannien. De kan dog næppe være så væsentlige, at de opvejer den tid, det tager at kæmpe sig igennem dette enestående eksempel på politisk-biografisk apoteose. Det første kapitel hedder »En stjerne fødes«; Edward Heath kaldes »a born loser«, og den følgende passage om Margaret Thatchers valg til partiformand er karakteristisk for bogens stil: »Den store begejstring, som hendes valg fremkaldte, skyldtes dels, at hun var ny, og dels hendes strålende udseende, men mere end noget andet skyldtes det, at hun var legemliggørelsen af talrige forhåbninger. Selv i politikkens jalousifyldte verden er det et næsten universelt ønske, at hun må have helbred, styrke og mulighed for at indfri disse forhåbninger.« Det kan næppe overraske, at forfatteren er en af fru Thatchers partifunktionærer. *I.F.*

TYSKLAND

HANS MOMMSEN, DIETMAR PETZINA & BERND WEISBROD (hrsg.): *Industrielles System und politische Entwicklung in der Weimarer Republik.* Verhandlungen des Internationalen Symposions in Bochum vom 12.–17. Juni 1973. (Droste Verlag, 1974). 1017 s., 87 DM.

Dette mammutbind indeholder over 60 artikler om Weimar-tidens økonomiske og sociale udvikling af tyske, engelske og amerikanske forfattere. Bochum-symposiet var organiseret i syv arbejdssessioner over temaerne økonomiske og industrielle strukturændringer, socialpolitiske problemstillinger, finanspolitikken og dens sociale virkninger, de internationale rammebetingelser, herunder reparationsspørgsmålet, de industrielle interesseorganisationers rolle, landbrugs- og middelstandsorganisationernes rolle samt forholdet mellem interesseorganisationerne og statsmagten. Derimod savner man et aspekt som fagbevægelsens plads i periodens økonomiske og sociale udvikling.

For hver session gengives et diskussionsoplæg, de artikler, der knytter sig til det pågældende emne, samt et udførligt og velredigeret diskussionsreferat, som måske er den bedste vej ind i de ofte meget specialiserede diskussioner i de enkelte artikler. Bogen

afsluttes med et direkte referat af den afsluttende, interessante diskussion, der fortrinsvis berører metodologiske problemer, f. eks. spørgsmålet om interdisciplinaritet, i forbindelse med økonomisk og social historie.

Konferencerapporten vil for fremtiden være det naturlige udgangspunkt for videre studier af Weimar-tidens økonomiske og sociale udvikling; men den har også en bredere betydning ved sin konfrontation mellem tysk og angelsaksiske forskningstraditioner og mellem historikere og forskere fra andre samfundsvidenskaber.

JEKUTIEL DELIGDISCH: *Die Einstellung der Bundesrepublik Deutschland zum Staate Israel.* (Verlag Neue Gesellschaft, 1974). 196 s.

Forholdet til Israel har siden Forbundsrepublikkens oprettelse været et vigtigt led i dennes »Bewältigung der Vergangenheit« og har derfor udviklet sig efter andre linier end Forbundsrepublikkens udenrigspolitik i almindelighed. Bogen giver en grundig kronologisk analyse af udviklingen i forholdet fra indledningen af erstatningsforhandlinger i begyndelsen af 1950'erne, til normaliseringen var omtrent fuldendt omkring 1970, hvor fremstillingen standser. Analysen munder ud i en række teser, der fremhæver fortidens rolle for den tyske politik, men også peger på, at Israel-politikken over for vestmagterne har en vigtig tillidsskabende funktion, samt at sikkerhedspolitiske interesser har spillet en vis rolle for Forbundsrepublikken. Heroverfor har stået først og fremmest arabstaternes trusler om anerkendelse af DDR i tilfælde af vesttysk-israelske diplomatiske forbindelser samt passiv modstand fra dele af CDU/CSU og FDP.

I et tillæg til den interessante fremstilling behandles den vesttyske politik efter Mellemøst-krigen i oktober 1973. Det erkendes, at den tager større hensyn til arabiske interesser end tidligere; men forklaringen søges i indrømmelser til EF-partnerne og olieblokaden snarere end i en ændring af vesttyske holdninger til Israel.

JOACHIM HÜTTER: *SPD und nationale Sicherheit.* Internationale und innenpolitische Determinanten des Wandels der sozialdemokratischen Sicherheitpolitik 1959–1961. (Verlag Anton Hain, 1975). 244 s.

Forfatteren tager sit udgangspunkt i Wolfram F. Hanrieders tese om Vesttyskland som et »penetreret« politisk system, d. v. s. i særlig høj grad afhængigt af den internationale konjunktur i udformningen af sin udenrigs- og sikkerhedspolitik. Hans hovedmål er at undersøge, hvor vidt ændringen i SPD's sikkerhedspolitik omkring 1960 – accept af NATO-medlemskabet og opgivelse af disengagementtankegangen – skal forstås som en tilpasning til udefra givne vilkår eller snarere som en programmæssig og personel tilpasning til den interne situation.

I modsætning til de fleste mener Hütter ikke, at den relativt afspændte internationale situation omkring 1960 tilsagde en opgivelse af partiets hidtidige sikkerhedspolitik; ej heller mener han, at hensynet til den hjemlige opinion, der på flere punkter ikke lå så langt fra SPD's synspunkter, nødvendiggjorde en ændring. I stedet søger han forklaringen i partiets forsøg på at komme ud af den »Regierungsunfähigkeit«, som valgene hidtil havde tydet på; midlet hertil skulle være en regeringskoalition med CDU/CSU som den, der realiseredes i 1966, og derfor søgte partiet på alle områder, både indenrigs- og udenrigspolitisk, at nærme sig det hidtidige regeringsparti.

Både ved denne tese og ved sin fornuftige balance mellem teori og empiri er bogen interessant. Dens metode vil sandsynligvis være velegnet som paradigme for analysen af andre partiers udenrigs- og sikkerhedspolitik.

HARALD WINKEL: *Die Wirtschaft im geteilten Deutschland 1945–1970.* (Franz Steiner Verlag, 1974). 217 s.

Bogen giver i en relativt kort form en udmærket oversigt over den økonomiske udvikling i de to Tysklande efter anden verdenskrig illustreret ved et omfattende tabelmateriale. Indledningsvis omtales den økonomiske ud-

vikling i de første efterkrigsår med vægten på forskellene mellem vestzonerne og østzonen. Derefter gennemgås udviklingen i Forbundsrepublikken og DDR hver for sig. Hovedvægten er lagt på det deskriptive, og der redegøres grundigt for udviklingen med hensyn til enkeltindikatorer såsom den demografiske udvikling, BNP og økonomisk vækst, investeringsrate, beskæftigelse, valuta- og udenrigshandel m. m., men også for de enkelte sektorers vedkommende, f. eks. landbrug, handel, energisektoren o. s. v.

Forfatteren søger kun i ringe grad at sammenligne øst- og vesttysk økonomi, idet han gør opmærksom på, at det statistiske materiale ikke er umiddelbart egnet hertil. Bogens nytteværdi ligger først og fremmest i, at den i en overskuelig form fremlægger en række data, som man ellers må gå til økonomisk-statistiske specialværker for at finde.

DDR: Werden und Wachsen. Zur Geschichte der Deutschen Demokratischen Republik. (Dietz Verlag, 1975). 576 s.

Bogen er udgivet af Zentralinstitut für Geschichte under DDR's videnskabsakademi i anledning af statens 25-års jubilæum i 1974. Hovedvægten er lagt på en skildring af udviklingen op til 1961, mens derimod udviklingen i 1970'erne kun skitseres i sine hovedtræk og hovedsagelig sigtende mod at »bevise« det program, der vedtoges på den 8. partikongres i 1971.

I et sådant værk skal man ikke vente at finde andet end den autoriserede linie – forfatterne opfatter således deres fremstilling som et bevis for den »grundlæggende historiske lære« (som måske ikke er helt ved siden af), at DDR's rolige udvikling og dens sikkerhed hviler på venskabet med Sovjetunionen. På den anden side er bogen netop et autoritativt udtryk for den officielle tolkning af f. eks. det »kontrarevolutionære putsch« i 1953 eller »hjælpen til klassebrødrene i CSSR« i 1968 og som sådan nyttig, helt bortset fra det store empiriske stof, den indeholder. Men mange ting må man naturligvis savne; mest iøjnefaldende er nok den meget sparsomme omtale af forholdet til Vesttyskland, siden SPD-FDP kom til magten i 1969 og indledte en afspændingspolitik, som stillede DDR over for mange og nye udfordringer.

SOVJETUNIONEN

PETER GORSEN & EBERHARD KNÖDLER-BUNTE: *Proletkult.* 1–2. (Friedrich Frommann, 1975). 269 + 189 s.

Det er en kildesamling med en fyldig indledning (ca. 100 sider). Omkring et halvt hundrede artikler og uddrag af værker viser udviklingen i sovjetkommunismens kulturpolitik, ideerne i den særlige proletarkultur og proletarkulturens praksis under dens blomstringstid mellem 1920 og 1923. Til dette knytter sig meget fyldige bibliografier dels i en afdeling for russisk litteratur, dels i en afdeling for vesteuropæisk litteratur – i den sidste dominerer den tyske litteratur, og centrale franske arbejder mangler. Kildeudvalget er godt, selv om der beklageligvis næsten ikke er medtaget officielle aktstykker. Ikke mindst da proletarkulturen spillede så stor en rolle i centraleuropæisk debat i mellemkrigstiden, er udgaven af betydning.

ROBIN EDMONDS: *Soviet Foreign Policy 1962–1973.* The Paradox of Super Power. (Oxford University Press, 1975). 197 s., 4.50 £.

Bogen er skrevet af en højtstående britisk udenrigsministerel embedsmand under et orlovsophold ved Glasgow-universitets kendte institut for Sovjet- og Østeuropa-studier. Forfatteren stiller sig det spørgsmål, om den ændring, der siden 1962 er sket i den internationale politik og specielt i forholdet mellem Sovjet og USA, skyldes forandringer i den sovjetiske eller den amerikanske udenrigspolitik eller i dem begge. Hans svar er, at der faktisk er sket en ændring i sovjetisk politik. Afspændingslinien, der kan forekomme paradoksal i lyset af det ændrede militære styrkeforhold mellem supermagterne, opfattes ikke som midlertidig, men som bestemt af

dels den gensidige afskrækkelse, der ikke tillader opnåelsen af strategisk overlegenhed, dels den teknologiske kløft mellem øst og vest og Sovjets behov for vestlig hjælp i udviklingen af Sibiriens naturressourcer. Det sovjetiske landbrugs strukturproblemer peger på samme måde i retning af en stadig voksende integration i den internationale økonomi. Forfatteren anser det for meget tvivlsomt, om Sovjet, samtidig med at det integreres økonomisk, kan opretholde den ideologiske isolation, som der i disse år gøres så meget for at sikre.

Dette er ikke nogen særlig dybtgående analyse af sovjetisk udenrigspolitik; men bogen giver en udmærket oversigt over det sidste ti års udvikling.

COMMONWEALTH

PETER B. HARRIS: *The Commonwealth.* (Longman, 1975). 168 s., 1.75 £.

Redaktørerne af serien »Political Realities«, hvori denne bog er udgivet, begrunder deres anstrengelser med behovet for kortfattede lærebøger, der bryder med de fremherskende institutionelle og beskrivende behandlinger af politiske problemer. Dette prisværdige formål er imidlertid langtfra opfyldt i det foreliggende tilfælde. Såvel den overordnede disponering af kapitler som den konkrete behandling af enkeltspørgsmål er af en sådan karakter, at bogen kunne tjene som prototype på det, som redaktørerne kritiserer. Dertil kommer, at vægtfordelingen mellem de behandlede emner i flere tilfælde er problematisk, at sproget er tungt, og at fremstillingen i øvrigt skæmmes af et større antal banale fejl. Alt dette er såre beklageligt; thi netop for Commonwealths vedkommende savnes en fremstilling af den type, som serien hævdes at tilstræbe. *I.F.*

PETER TOWNSEND: *The Last Emperor.* Decline and Fall of the British Empire. (Weidenfeld and Nicolson, 1975). 287 s., 5.75 £.

Den sidste kejser er kong George VI, i hvis tjeneste forfatteren stod fra 1944 til kongens død i 1952. Bogens emne er den begyndende afvikling af empiriet, der fandt sted på det indiske subkontinent, i Palæstina og Irland i kongens sidste år, dens forudsætninger tilbage til slutningen af det 19. århundrede og den britiske kongefamilies rolle i processen.

Bogen er populær i bedste forstand; den giver sig ikke ud for at være historieskrivning, men er alligevel ganske solidt funderet på litteraturen og ikke mindst personlige oplevelser og samtaler med personer, der har været impliceret i begivenhederne. Dertil kommer, at den er ganske velskrevet, og at forfatteren har en god sans for at skildre personer og deres opfattelse af deres situation. Resultatet er en underholdende bog, der givetvis vil have sin læserskare – om end næppe blandt professionelle historikere.

INDIEN

R J. MOORE: *The Crisis of Indian Unity, 1917–1940.* (Clarendon Press: Oxford University Press, 1974). 334 s., 2.75 £.

To hovedsynspunkter ligger til grund for denne studie. For det første opfattes de tidlige faser i afviklingen af det britiske herredømme i Indien som helt afgørende for det senere hændelsesforløb. For det andet betragtes kendskab til samspillet imellem de vigtigste individuelle beslutningstagere som centralt for forståelsen af den historiske udvikling.

På den baggrund må man se forfatterens yderst detaljerede skildringer af den forfatningsmæssige udvikling i Britisk Indien fra Montagu-Chelmsford-reformerne i 1919 til sammenbruddet af rundbordssamtalerne i London i 1932. Der gøres rede for de mere fremtrædende aktørers opfattelser, og deres meningsudvekslinger beskrives, både på basis af mødereferater og arkiveret korrespondance. Også de relevante officielle dokumenter gennemgås minutiøst.

De overvejende person- og dokument-centrerede skildringer er kædet sammen indbyrdes og med den almene politiske historie ved

hjælp af den bogen igennem drøftede hovedproblemstilling, der kan sammenfattes som spørgsmålet om, hvorfor bestræbelserne (specielt i 1930–31) på at lægge grunden til et forenet og uafhængigt Indien mislykkedes. I de implicitte forklaringsforsøg lægges der særlig vægt på modsætningerne imellem repræsentanterne for de to store religiøse fællesskaber; men derudover peges der også på de indiske fyrsters specielle rolle og på de ledende engelske aktørers indbyrdes uenighed om politikken over for Britisk Indien.

J.M.

KINA

Die Aussenpolitik Chinas. Schriften des Forschungsinstituts der Deutschen Gesellschaft für Auswärtige Politik. Band 36. (Oldenburg, 1975). 463 s.

Dette er en af de største og på flere punkter mest dybtgående analyser af Den kinesiske Folkerepubliks udenrigspolitik. Den falder i tre hovedafsnit: et om indrepolitiske determinanter, et om den førte udenrigspolitik, politikkens instrumenter og forholdet til forskellige geografiske regioner, og endelig et afsnit på ca. 100 sider om forholdet mellem Folkerepublikken og Forbundsrepublikken.

I alt består bogen af 19 bidrag skrevet af 15 forfattere. Richard Löwenthal tegner sig for indledningen samt kapitler om Kinas opfattelse af omverdenen og af egne nationale interesser samt politikken i Mellemøsten. Et værk som dette varierer naturligvis i analysemåde og kvalitet. Nogle afsnit, som f. eks. Franz Ansprengers om forholdet til Afrika, er meget korte og trækker ikke i fuldt omfang på de eksisterende undersøgelser. Forholdet til Sovjetunionen behandles nødvendigvis i flere sammenhænge; men man kunne have ønsket sig en større selvstændig analyse heraf – specielt med vægt på de seneste år. Bogen rummer også mindre problemer i koordinationen mellem enkelte bidrag. Således burde man nok i behandlingen af beslutningsprocessen have integreret Wolfgang Bartkes næsten udelukkende skemafremlæggende afsnit i Jürgen Domes bredere, analyserende bidrag.

Men dette kan ikke tilsløre, at der er tale om en betydningsfuld bog, som det ikke er til at komme uden om for den, der specielt vil beskæftige sig med Kinas forhold til Vesteuropa.

I.F.

KJELD ALLAN LARSEN: *Den kinesiske lokalindustri på xian-niveau under og efter kulturrevolutionen.* I. Tekst. II. Tabeller. (Mellemfolkeligt Samvirke, 1975). 193 + 151 s., 46,00 kr.

Denne, en af de mest omfattende afhandlinger på dansk om det moderne Kina, er resultatet af forfatterens arbejde ved Instituttet for Udviklingsforskning. Den behandler industrialiseringen i landdistrikterne, specielt udbygningen af den mindre sværindustri på xian-niveau (det, der ofte oversættes ved »amts«-niveau). Denne udvikling er af ganske særlig interesse i Kina og har bl. a. til formål at øge den lokale selvforsyningsgrad og hindre en omfattende vandring fra land til by.

Tekst-bindet falder i tre hovedafsnit: en fremstilling af den af Mao inspirerede udviklingsmodel, en beskrivelse af industrien på xian-niveau og endelig en analyse af denne industris rolle i den maoistiske udviklingsmodel. Den detaljerede redegørelse på dansk for udviklingsmodellen påkalder sig betydelig interesse, ikke mindst fordi den anvendes på og illustreres med et stort empirisk materiale. Fremstillingen af modellen er inspireret af Franz Schurmann; men flere af synspunkterne i Schurmanns verbale nuancering af den skematiske opstilling burde have været medinddraget. Endvidere er det problematisk at fremstille Maos naturdialektik i »Om modsigelse« som den dialektiske materialisme og den materialistiske historieopfattelse.

Man kan undre sig over, at et så specialiseret værk udsendes på dansk. Den kreds, der kan gøre brug af det omfattende materiale, må være meget begrænset, og forfatteren ville antagelig have fået mere faglig respons på sit arbejde, hvis det havde været fremlagt på f. eks. engelsk.

I.F.

Kina. Riget i midten. (Nationalmuseet, 1975), 238 s., 18,00 kr. – *Kina. Riget i midten.* (Nationalmuseet, 1975). 36 »emneark« à 0,50 kr.

Ikke blot har de seneste år set en strøm af oversættelser til dansk af værker om Kina, men også en stærk stigning i den hjemlige produktion af Kinalitteratur. Nationalmuseets publikationer i forbindelse med udstillingen »Riget i midten« først i Brede og siden i Viborg hører til blandt de bedste i denne litteratur. Det drejer sig dels om en samling af 36 såkaldte emneark og dels en overordentlig fyldig og rigt illustreret bog bestående af 21 artikler og oversigter (de fire af Erik Kjersgaard). Else Glahn har skrevet forståeligt om de kinesiske skrifttegn, Søren Egerod om filosofi og digtning, Ebbe Kløverdal Reich om imperialismen og kejsermagten, Kjeld A. Larsen om folkekommuner og om nationale mindretal og Clemens Stubbe Østergaard om Folkerepublikkens forhold til omverdenen, for blot at nævne et tilfældigt udvalg. Men der er også emneark om hæren, musikken, kogekunsten og dyrelivet.

Samlet giver disse publikationer et indtryk af en efterhånden betydelig dansk ekspertise om kinesiske forhold. Et problem præger dog visse bidrag og i endnu højere grad selve udstillingen. Man kan næsten få det indtryk, at alt, hvad der lå før 1949, var ondt og dårligt, og at alt, hvad der ligger fra kulturrevolutionen og fremad, er godt og rigtigt. Det er et historiesyn, der er forbavsende i en publikation fra Nationalmuseet. Koldkrigsopfattelsen af Kina kritiseres med rette – og med megen harme; men den til tider meget stærke og diffuse velvilje over for »Det nye Kina« rummer en fare for – helt ned i det sproglige udtryk – at blive et gidsel for, hvad der netop i øjeblikket er politisk god latin i Peking.

I.F.

USA

LYNN ETHERIDGE DAVIS: *The Cold War Begins.* Soviet-American Conflict over Eastern Europe. (Princeton University Press, 1974). 427 s., 15.00 $.

Debatten mellem »traditionalister« og »revisionister« i slutningen af 1960'erne har på ny skærpet interessen for årsagerne til den kolde krigs opståen. Traditionalisterne mente, at det var den sovjetiske adfærd, der var hovedårsagen til den kolde krig, mens revisionisterne placerede ansvaret på USA. Gennem de senere år har revisionisterne været ret tavse, og traditionalisternes opfattelse synes igen at vinde frem. Den her foreliggende bog bekræfter helt denne tendens.

Bogen er en omhyggelig redegørelse for baggrunden for den amerikanske politik, sådan som den tegnede sig for topembedsmændene i State Department. De revisionistiske historikere (Alperowitz, Kolko, Williams) får en række grundige tilrettevisninger undervejs, og i konklusionen siger forfatteren, at det amerikanske mål var at sikre befolkningerne i Østeuropa retten til at vælge deres egen regeringsform. De amerikanske beslutningstagere vidste, at de kommunistiske regimer ville blive væltet ved demokratiske valg, siger han; men det var ikke derfor, man ville have frie valg. Det amerikanske mål var ikke at komme sovjetvenlige regimer til livs, selv om effekten af de amerikanske krav nok ville være en trussel mod disse regimer.

En sammenligning med den norske historiker Geir Lundestads undersøgelse af USA's politik over for Østeuropa 1943–1947 (anmeldt i NFH XXVI, 221) er nærliggende. Som helhed kan det siges, at sammenligningen i enhver henseende falder ud til fordel for Lundestads undersøgelse. *N.A.*

LAWRENCE L. WHETTEN: *Contemporary American Foreign Policy.* Minimal Diplomacy, Defensive Strategy, and Détente Management. (Lexington Books, 1974). 360 s., 7.30 £.

Forfatteren fremhæver i sit forord, at hans bog i virkeligheden er en samling af essays, skrevet over en fireårig periode, og at den derfor ikke gør krav på at være en fuldstæn-

dig analyse af den nutidige amerikanske udenrigspolitik. Dette er imidlertid ikke den væsentligste begrænsning, der ligger i denne bog om amerikansk udenrigspolitik. To andre må fremhæves.

For det første behandler bogen næsten udelukkende de militære og sikkerhedsmæssige aspekter af amerikansk udenrigspolitik. Af bogens tre hovedafsnit behandler de to sidste i hovedsagen styrkeforholdet mellem USA og Sovjetunionen, og også det første hovedafsnit, der behandler USA's forhold til andre stater end Sovjetunionen, er stærkt præget af militære overvejelser. I betragtning af den store betydning, som handelsmæssige og valutariske problemer har fået, er dette en væsentlig begrænsning.

For det andet behandles USA ud fra den klassiske »billardkugle«-model. Man kan ikke i bogen finde nogen diskussion af de indrepolitiske forudsætninger for den amerikanske udenrigspolitik. Også dette må siges at være en væsentlig begrænsning i betragtning af, at modsætningerne mellem præsident og kongres har været et meget karakteristisk træk i amerikansk udenrigspolitik, og at de i de senere år har fået en øget betydning, bl. a. fordi økonomiske spørgsmål er kommet til at spille en større rolle i den amerikanske udenrigspolitik.

Men tilbage bliver dog, at de militære og sikkerhedsmæssige spørgsmål fortsat har en stor betydning, og om disse problemer giver bogen en både udførlig og meget kompetent orientering med en afgjort hovedvægt på de seneste års udvikling. *N.A.*

ORLANDO W. MILLER: *The Frontier in Alaska and the Matanuska Colony.* (Yale University Press, 1975). 290 s., 7.50 £.

Med vedtagelsen af Public Land Order 5418 i 1974 afsluttedes en æra i USA's historie. Den sidste nybyggerjord blev reserveret til brug for offentligheden. For fremtiden skal al opdyrkning i Alaska reguleres af det offentlige. For det var i Alaska, at man i 1935 indledte det sidste store nybyggerprogram, Matanuska-kolonien. Bogen har derfor en dobbelt karakter. Den drejer sig dels om Matanuska-eksperimentet, der var affødt af New Deal-tankegangen, og dets skæbne, dels om udviklingen af Alaskas »frontier« og dermed om den amerikanske »frontier«s endeligt.

Matanuska-kolonien var ingen stor succes. Kun ca. 30 procent af dem, der slog sig ned, blev på stedet. Det, som har skabt Alaskas vækst, har paradoksalt nok ikke været genoplivelsen af Frederick Jackson Turners »frontier«, men efterkrigstidens militære udgifter og i den seneste tid oliefundene i den nordlige del.

Bogen, der er af interesse for dem, der specialiserer sig i Alaska- og »frontier«-historie, er velskrevet og spændende læsning.

J.D.

LATINAMERIKA

RICHARD GRAHAM & PETER H. SMITH (ed.): *New Approaches to Latin American History.* (University of Texas Press, 1974). 275 s., 5.30 £.

De to redaktører skriver i deres indledning, at bogen skal belyse de grundlæggende ændringer, som studiet af Latinamerikas historie har gennemgået i de seneste år.

Flere af bidragene peger da også på nye eller i hvert fald langt mere nuancerede synspunkter på Latinamerikas historie, end man hidtil har set. Det gælder særlig de bidrag, som behandler spørgsmål omkring Latinamerikas historie i det 19. årh., som har været en hidtil temmelig forsømt periode. Både kapitlet om de politiske grupperinger i første halvdel af 19. årh. og kapitlet om sammenhæng mellem politisk indflydelse og jordbesiddelse peger klart på, at divergenserne inden for de politisk dominerende grupper var meget store, og at en mere præcis fastlæggelse af de forskellige grupper er nødvendig.

Andre kapitler understreger nødvendigheden af komparative studier. Det gælder spørgsmålet om immigrationen og måske navnlig om slavesystemet. I det sidstnævnte

kapitel påpeges det, at studier af slavesystemet har været meget præget af den politiske betydning, som slavespørgsmålet fik i USA, og der argumenteres for at betragte slavesystemet som et totalt økonomisk system. De senere års forskning om slaveproblemet i USA har i øvrigt også bevæget sig i denne retning.

Betragtninger af lignende art findes i kapitlet om politisk legitimitet i Latinamerika, hvor faren ved at overføre nordamerikanske forestillinger om demokrati og udvikling til latinamerikanske politiske systemer påpeges.

Mindre originale forekommer kapitlerne om den spanske koloniale administration af Latinamerika, måske fordi disse spørgsmål allerede har været genstand for talrige studier. Men som helhed giver bogen et godt indtryk af de nuværende tendenser i forskningen af Latinamerikas historie, og det skal ikke opfattes som en kritik, at de fleste af bidragene snarere rejser nogle problemer end løser dem. *N.A.*

GEORGES-ANDRÉ FIECHTER: *Brazil since 1964: Modernisation under a Military Régime.* (Macmillan, 1975). 310 s., 10.00 £.

Forfatteren til denne bog har en lidt usædvanlig baggrund. Han er en schweizisk forretningsmand, som gennem mange år arbejdede i Brasilien. Under en to-årig orlov skrev han en disputats, som blev antaget ved universitetet i Genève i 1972. Bogen her er en oversættelse af disputatsen.

Bogen er præget af et meget grundigt kendskab til Brasiliens økonomiske og politiske udvikling siden 1964, og den er i så henseende en fortrinlig opslagsbog. Derimod forekommer dens teser noget diskutable. Som helhed kan man sige, at forfatteren vurderer det nuværende regimes muligheder for at skabe øget velstand og friere politiske forhold temmelig positivt. Han synes at undervurdere den betydning, som den meget ulige fordeling af velstanden har for støtten til regimet, og han synes også at undervurdere regimets utilbøjelighed til at liberalisere den politiske debat for slet ikke at tale om retten til at danne politiske partier.

Forfatteren har muligvis ret i sin hypotese om, at kun et autoritært styre kunne gennemføre en så enorm økonomisk fremgang på så få år; men man kunne dog f. eks. pege på Mexicos udvikling i 1950'erne, der også viser en voldsom expansion. Hypotesen kræver i hvert fald en nærmere efterprøvning.

Selv om bogen langt fra er uinteressant, forekommer den i sammenligning med en række andre undersøgelser af Brasiliens udvikling efter 1964 måske ikke ganske tilfredsstillende underbygget. *N.A.*

NORDEN

RAGNAR MATSSON: *Svenskt 30-tal.* Krisen och litteraturen. (Gidlunds, 1975). 224 s.

Med krisen som det centrale i samfundsforholdene viser bogen gennem lange citater og referater, hvordan svenske forfattere skildrede samfundet i 1930'erne. Til dette kommer ret fyldige kommentarer om den reale baggrund. En lidet gennemtænkt typografi bevirker desværre, at læseren bestandig skal øve en særlig indsats for at gøre sig klart, om det nu er forfatterens ord eller et stykke fra 30'erne, der læses. Bogen giver en god introduktion og vil givetvis inspirere mange læsere til selv at gå til datidens litteratur; i øvrigt belastes den af, at socialdemokraterne bestandig betragtes som skurke.